

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929.5Kometer"18"
745/749:7.074:069.5(497.4)

Prejeto: 17. 7. 2014

Tomaž Lazardr. zgodovinskih znanosti, kustos, Narodni muzej Slovenije, Prešernova 20, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: tomaz.lazar@nms.si

Gospodstvo Pukštajn in rodbina Kometer: podjetniki, baroni, mecenji, zbiralci starin

IZVLEČEK

Gospodstvo Pukštajn (Puchenstein) pri Dravogradu je leta 1817 prešlo v last rodbine Kometer. Novi lastniki so posest obdržali vse do finančnega zloma leta 1932, ko so jo skupaj s premičnim imetjem postopoma odprodali za poplačilo dolgov. Kometri so na Pukštajnu zapustili globoke sledi – razkošno prenovljen dvorec, v njem pa obsežne zbirke starin in umetnin, katerih osrednji del je naposled obogatil slovenske muzejske fonde. Ob tem zgodovina rodbine ostaja skoraj neznana, zato smo jo skušali bolj celovito predstaviti v pričujočem prispevku.

KLJUČNE BESEDE

Kometer, Pukštajn, Bukovje, Puchenstein, zbirateljstvo, starine, genealogija

ABSTRACT

THE PUKŠTAJN SEIGNIORY AND THE KOMETER FAMILY: ENTREPRENEURS, BARONS, PATRONS, COLLECTORS OF ANTIQUITIES

In 1817, the seigniorship of Pukštajn (Puchenstein) near Dravograd passed into the hands of the Kometer family. The property remained in the possession of the new owners until their financial collapse in 1932, when the family gradually sold the estate and movable property in order to pay off their debt. The Kometers left a deep imprint on Pukštajn – a luxuriously restored mansion and vast collections of antiquities and art works, the most important part of which eventually came to embellish Slovenian museum collections. Since the family history nonetheless remains almost completely unknown, the aim of this contribution is to present it comprehensively.

KEY WORDS

Kometer, Pukštajn, Bukovje, Puchenstein, collecting, antiquities, genealogy

Zgodovina gradu in gospostva Pukštajn (nemško Puchenstein) v vasi Bukovje pri Dravogradu sega daleč v preteklost. Ob južnem bregu Drave, v bližini sedanje slovensko-avstrijske meje, je na grebenu nad reko že najpozneje v zgodnjem 13. stoletju stal grad Andeških-Meranskih, pozneje v lasti oglejskega patriarhata. V teku časa se je na utrdbi zvrstila kopica lastnikov, med katerimi so v 16. in 17. stoletju še najdlje vztrajali Gaisrucki. Srednjeveški grad je ostal sedež gospostva do uničujočega požara leta 1706, ko so ga dokončno opustili. Njegovo funkcijo je prevzel precej udobnejši dvorec v dolini, neposredno pod ruševinami starega gradu.¹

Zadnje veliko poglavje v zgodovini Pukštajna je zapisala plemiška rodbina Kometrov, ki so tod gosposodovali od leta 1817 pa vse do smrti zadnjega moškega člana družine in nesrečnega bankrota njegove dedinje. S tem se je nekoč gospodarsko uspešno posestvo z dvorcem in bogato notranjo opremo od leta 1932 razdrobilo v vrtincu dražb in dolgotrajnih sodnih postopkov.²

O baronih Kometrih je danes znanega presenetljivo malo. Prezrl jih je tako Slovenski biografski le-

ksikon kot druga podobno zasnovana enciklopedična dela. O rodbini se stežka podučimo celo v sodobnejši slovenski strokovni literaturi. Manj kot stoletje, kolikor je minilo od njihovega izumrtja, je že dodobra zabrisalo sledi, ki so jih baroni zapustili v ljudskem spominu. Pa vendar po krivici – njihovi ljubezni do zgodovine in zbirateljstva se moramo zahvaliti za ambiciozno gradbeno dejavnost, s katero je podeželski dvorec v Bukovju prerasel v historistični arhitekturni spomenik, po drugi strani pa za predano zbiranje likovnih umetnin in starin, katerih jedro danes hranita osrednji slovenski muzej in galerija.

Pozabljena rodbina

V splošnem zgodovinski spomin Kometrom ni bil naklonjen. Podobno kot se je zgodilo še marsikateri drugi plemiški rodbini v slovenskih deželah na prelomu iz 19. v 20. stoletje, je njihovo izročilo presenetljivo hitro zbledelo. K temu sta gotovo veliko prispevala izumrtje družine po moški liniji in bankrot zadnje lastnice Pukštajna iz rodu Kometer. Posledica tega gospodarskega zloma je bila naposled razprodaja zbirke starin in drugega rodbinskega premoženja, ki je le deloma prišlo pod okrilje javnih muzejskih ustanov. Ostalo se je razpršilo med različne lastnike, od katerih nihče ni imel pravega interesa, da bi negoval izročilo izumrle rodbine – podobna usoda pa je doletela tudi dvorec in pripadajoče posestvo.

Kaj je vodilo Kometre in kako se je na samotnem Pukštajnu izoblikovala ena najdragocenejših zasebnih zbirk starin svojega časa v slovenskem prostoru, doslej še ni bilo predmet poglobljene raziskave. To niti ne preseneča, saj se je uporabnih virov, ki bi nam lahko osvetlili pukštajnsko zgodbo, ohranilo razmeroma malo, predvsem pa so zelo razpršeni in slabo raziskani.

Arhivsko gradivo z gospostva Pukštajn danes hrani Pokrajinski arhiv v Mariboru.³ Fond, ki obsega 17 škatel oziroma 1,70 tekočih metrov gradiva, doslej še ni bil izčrpeje objavljen. Za raziskovalca, ki se v njem nadeja bogastva osebnih podatkov o Kometrih, se izkaže za dokaj skromen vir. Večino arhivskega fonda namreč sestavljajo spisi krajevnega sodišča, preostali dokumenti – katastri, urbarji, popisi posesti ipd. – pa so povedni predvsem za zgodovino gospostva samega. Kljub temu je mogoče ob natančnem pregledu arhivskih dokumentov izluščiti zanimive, doslej neznane drobce o življenju posameznih članov in vej rodbine Kometer.

O zbirki starin in umetnin zadnjega barona Hansa oziroma sosledju dogodkov, zaradi katerih je vsaj delno prešla v last Narodnega muzeja v Ljubljani, je veliko zgovornejše gradivo iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije.⁴ Ta dokumentacija, v dosedanjih

Ostanki starega gradu Pukštajn (foto: Tomaž Lazar).

¹ Stopar, *Grajske stavbe*, str. 71–73.

² *Krajevni leksikon*, str. 150; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 268.

³ SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn (1235–1917).

⁴ Arhiv NMS, arhivske mape za leta 1931–1935.

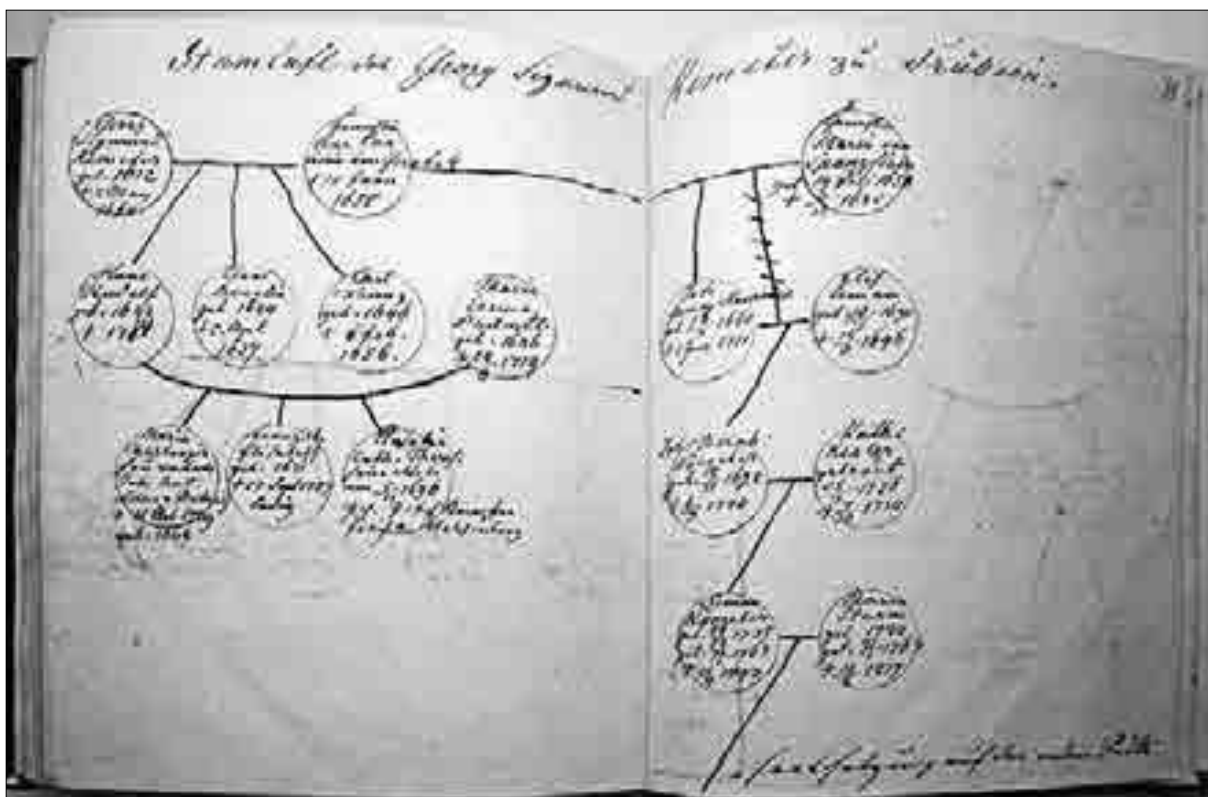
objavah zgolj sumarno omenjena, sicer pa v celoti še neobjavljena,⁵ vsebuje desetine sodnih spisov in živahno korespondenco, ki je nastala ob težavnem postopku pridobivanja Kometrove zbirke pod okrilje muzejskega fonda. Količinsko skoraj neznatna, a vsebinsko zelo pomembna je skupina dopisov in fotografskih posnetkov Franceta Steleta, danes v hrambi Indok centra.⁶ O Hansovi dedinji Meliti in njenem soprogu Eduardu Feldmannu doslej ni bilo skoraj nič znanega, a je bilo mogoče s pomočjo spletnih baz podatkov in digitalizirane dokumentacije razkriti ozadje njunega življenja v Združenih državah Amerike. Nema lokrat pa najbogatejše podatke prinašajo sočasne časopisne objave. Zlasti digitalizirana baza podatkov dLib se je pri raziskovanju aktualnega časopisja izkazala za nenadomestljivo orodje.

Večletne raziskave so naposled privedle do precejšnje količine zbranega gradiva. To je zaradi svoje narave in vsebinskih omejitev nemalokrat dokaj enodimenzionalno. Ne glede na takšne pomanjkljivosti vendarle dopušča, da si ustvarimo jasnejšo sliko o

baronih s Pukštajna, hkrati pa spomnimo, kako je njihova starinarska strast obogatila slovenske muzejske fonde.

Družina Kometer

Po kakšnem sosledju dogodkov so se leta 1817 na Pukštajn naselili novi lastniki in od kod so pravzaprav prihajali, je zanimivo vprašanje – še bolj pa, ali so si sploh upravičeno lastili laskavi naziv državnih baronov (*Reichsfreiherr*). Arhivsko gradivo s Pukštajna nesporno potrjuje, da so se za zgodovino svoje rodbine živo zanimali že Kometri sami. Posebej dejavno se je z raziskovanjem družinske preteklosti ukvarjal Janez Krstnik (1803–1880). Svoja dognanja je okrog leta 1861 strnil v kratkem rokopisu, ki je bil očitno zamišljen kot osnutek ambicioznejše družinske zgodovine. Besedilo je opremil z genealoškimi preglednicami svojih prednikov do Hansa Kometra I., rojenega okrog leta 1530.⁷ V pukštajnskem arhivu najdemo tudi po enaki predlogi zasnovana, a veliko

Genealoška preglednica, s katero je Janez Krstnik Kometer izvajal svoje prednike iz roda Jurija Sigmunda pl. Kometer zu Trüben (SI PAM/1813 Gospoščina Vuzenica 1662, Urbar iz leta 1662, str. 131).

⁵ Za pravzaprav edini objavljeni pregled doslej gl. Horvat, Dr. Josip Mal, str. 426–428.

⁶ Indok center, spisi št. 81, 114/1928; št. 7, 18, 65, 121/1931; št. 205, 210/1943; Z001-0073.

⁷ SI PAM/1813 Gospoščina Vuzenica 1662, Urbar iz leta 1662, str. 128–134. Rokopisno besedilo o izvoru rodbine Kometer, ilustrirano z genealoškimi debli, se je ohranilo na zelo nenavadnem kraju. Vezano je namreč na konec vuzeniškega urbarja Hansa Karla Kometra iz leta 1662. K urbarju je priložena tudi lesena škatlica pečata Leopolda Kometra s 26. marca 1643, vendar voščeni pečat žal ni več ohranjen.

pregledneje izpisana družinska debla, sestavljena v šestdesetih in zgodnjih sedemdesetih letih 19. stoletja.⁸

Janeza je zaposlovalo predvsem iskanje najzgodnejšega izvora svojega rodu, za plemiški ponos in identiteto razumljivo zelo pomembno vprašanje. Le da njegovo zanimanje za genealoške raziskave očitno ni bilo zgolj odraz neobremenjenega navdušenja nad zgodovino, temveč prej hlepenja po prestižnih prednikih modre krvi – ki pa bi jih, kot kažejo podrobnejše raziskave, bržkone iskali zaman.

Po večletnem iskanju arhivskega gradiva in dopisovanju z osrednjimi genealoškimi društvi oziroma javnimi ustanovami iz srednjeevropskega prostora je Janezu Kometeru uspelo zbrati obsežno dokumentacijo, na kateri je skušal utemeljiti zgodovino svoje rodbine. Po tako zbranih podatkih je bilo bavarski plemiški rodbini Kometer mogoče – čeprav ne povsem kontinuirano – slediti vse do listinske omembe Konrada Kemneterja iz leta 1235. Zapis njihovega imena je bil vse do 19. stoletja nedosleden, saj se je pojavljal tudi v oblikah Kem(m)eter, Kemneter, Kemnater, Kemater ipd. Izvorno ime naj bi dobili po mestecu Kemnath na severovzhodu Bavarske, v 14. stoletju pa so pridobili gospostvo Ach pri Burghausnu.⁹

To so bili sami po sebi morda zanimivi podatki, manj jasno pa je, v kakšni povezavi so z resničnimi predniki poznejših gospodarjev Pukštajna. Janez Krstnik in njegov brat Jurij Jernej Jožef (*1805) sta svoj rod izvajala iz baronske rodbine Kometer zu Trübein, ki je v avstrijskih deželah kontinuirano izpričana vsaj od leta 1578, na Koroškem od leta 1607, na Štajerskem od leta 1664. Povzdig med barone zu Trübein so doživeli 11. novembra 1670.¹⁰ Tega datuma je cesar Leopold izdal listino, s katero so pravico do dednega baronskega naslova dobili brata Hans Karel (1614–1684) in Janez Bernhard Kometer (ok. 1615–1688) ter sinova njunega pokojnega brata Jurija Sigmunda (1612–1664). Slednja v besedilu podelitvene listine nista poimensko navedena, toda iz pregleda arhivskih virov je jasno, da se je ta nanašala na sinova, ki sta se Juriju Sigmundu rodila v zakonu s soprogo Ano Evo, roj. Geeböckh. To sta bila Janez Rudolf (1642–1710) in Franc Karel (ok. 1651–1712). Oba sta preminila brez zakonitih moških naslednikov, zato je njuna veja izumrla.¹¹

⁸ SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Genealoška preglednica rodbine Kometer, ok. 1871; SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Genealoška preglednica rodbine Kometer, 1865.

⁹ SI PAM/1813 Gosposčina Vuzenica 1662, Urbar iz leta 1662, str. 128–129; SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Dopis Germanskega muzeja, 31. 7. 1858, Nürnberg; Dopis Državnega arhiva, 18. 7. 1861, München; Dopis Kraljevskega bavarskega ministrstva, 27. 5. 1861, München.

¹⁰ *Gothaisches genealogisches Taschenbuch* 91, g. Kometer von Trübein, str. 222–223.

¹¹ Gl. zlasti Kometer, Hat die Familie, str. 316–318. Da je tedaj omenjena veja rodbine Kometer po moški liniji v resnici iz-

Namišljeni baroni?

Dobro stoletje pozneje je imel Janez Krstnik Kometer s svojim plemiškim naslovom obilo težav. Natančneje povedano, podedovanega baronskega naslova sploh ni imel, vsaj ne javno priznanega, saj je 7. novembra 1841 zaprosil štajerski gubernij, da mu ga uradno potrdi oziroma izda novo plemiško diplomu. Prva pobuda očitno ni bila uspešna, zato je Janez 13. aprila naslednjega leta vložil še eno prošnjo, podkrepjeno z različnimi dokumenti in obrazložitvami.¹²

Pravico do plemiškega naziva je bilo treba dokazovati z uradnimi listinami in dokazljivo genealogijo, tu pa se je že zapletlo. Janez Krstnik je lahko svojim prednikom zanesljivo sledil zgolj do deda Simona Kometra (1735–1793), doma iz Radiš (Radsberg) na Koroškem. Simon je bil po poklicu tkalec in čeprav se mu je sčasoma posrečilo ustvariti precejšnje premoženje, v njegovem življenju vendarle ni bilo ničesar, kar bi kazalo na baronski rod.¹³

Janez Krstnik je svoje poreklo utemeljeval s svojevrstnim argumentom. Stiri generacije poprej naj bi njegovi predniki izhajali iz drugega zakona Jurija Sigmunda, sklenjenega leta 1658 z Marijo pl. Spangstein (†1682). V tej zvezi naj bi se rodil Janez Jurij (1660–1711), temu je sledil Janez Bernhard (1692–1740), njemu pa Simon (1735–1793), Janezov ded.¹⁴

Žal ob takšni razlagi zaidemo v kopico nejasnosti. Od baronov do podeželskega tkalca je gotovo sila nenavadna pot, primarnih virov, s katerimi bi lahko Janez Krstnik dokazoval svojo teorijo, pa tako rekoč ni. Da baronski naslov novodobnih Kometrov vzbuja številne dvome, je v prispevku iz heraldičnega mesečnika Adler leta 1925 argumentirano opozoril že Franz Michael Kometer. Ta ljubiteljski raziskovalec ni imel nikakršnih pretenzij niti do prisvajanja plemiškega naziva niti do dokazovanja sorodstva s pukštajnskimi soimenjaki, je pa v sistematičnem pregledu arhivskih virov toliko bolj prizadevno skušal razjasniti pravo genealogijo baronske rodbine Kometer – in na koncu naletel na veliko razočaranje.¹⁵

Najprej je nenavadno, zakaj lista o baronskem povzdigu iz leta 1670 med zakonitimi nasledniki Jurija Sigmunda Kometra omenja le dva sinova, ne pa tudi tretjega – in četudi bi ta res obstajal, je jasno, da baronskega naslova tedaj ni prejel. Ana Eva, soproga Jurija Sigmunda, je v listinah izpričana še v letu 1674. Žato je dvomljivo, kako bi njenemu možu pred tem – oziroma še za časa Aninega življenja – uspelo

umrla, potrjuje dejstvo, da si je pravico do uporabe heraldičnega šlema iz njihovega grba z uradno prošnjo pridobil baron Janez Gottlieb Stampfer pl. Walchenberg. Gl. Kometer, Hat die Familie, str. 318.

¹² Prav tam, str. 318–319.

¹³ Prav tam, str. 318.

¹⁴ SI PAM/1813 Gosposčina Vuzenica 1662, Urbar iz leta 1662, str. 128–134.

¹⁵ Kometer, Hat die Familie; Kometer, Richtigstellungen und Nachträge.

skleniti novo poročno zvezo, v kateri bi se mu rodil zakoniti sin.¹⁶

Dokumentacija, ki jo je ob svoji prošnji za plemiško diplomu v letih 1841/2 sestavil Janez Krstnik Kometer, se bolj ali manj v celoti opira na sekundarne vire, peščico sodobnih prepisov ali izpisov iz krstnih in poročnih listin. Ti – po svoji naravi neoriginalni – dokumenti so nastali šele v letih 1804 in 1841/2, skupno pa jim je predvsem to, da Janezovega deda Simona prikazujejo kot neposrednega potomca barona Janeza Bernharda Kometra. Žal ta dokumentacija ne deluje prepričljivo. Zaradi svoje vsebine, še bolj pa formulacije besedila, lahko upravičeno predvidevamo, da gre v resnici za namerne ponaredke, s katerimi je Janez Krstnik svoji družini skušal zagotoviti baronski naslov.¹⁷

Ob vsej zmešnjavi z imeni in sorodstvenimi povezavami resničnih ali pa preprosto izmišljenih pripadnikov baronov Kometer zu Trübein, katerih linija naj bi se neprekinjeno nadaljevala vse do Janeza Krstnika in Jurija Jerneja, je vendarle odločilno poreklo njunega deda Simona (1735–1793). Ta po preverbi originalnih poročnih pogodb in matrik celovške župnije zagotovo ni bil plemenitega rodu, še manj pa v sorodstveni zvezi s – po vsej verjetnosti fiktivnim – baronom Janezom Bernhardom Kometrom. Z njim ga je družil zgolj priimek, kar v okolju, kjer bi med podeželskim prebivalstvom naleteli na številne kmečke, trške in meščanske družine z enakim imenom, ni bilo nič izjemnega. Simon je prihajal iz prav takšnega sloja. Rodil se je nekemu Mihaelu in Mariji iz Radiš in je bil torej zgolj preprostega kmečkega oziroma trškega rodu.¹⁸

Težko je oceniti, ali so uradni organi preprosto nasedli dokazovanju Janeza Krstnika – njihovo omahovanje in preverjanje arhivov kaže, da so bili do Janezovih hipotez precej zadržani. Po drugi strani je bilo morda odločilno dejstvo, da je bil Janez uvidno pripravljen za potrditev baronskega položaja plačati občutne vsote, s katerimi bi oblasti pokrile nastale »stroške«. Konec koncev vprašljiva podelitev baronskega naslova ni nikogar odkrito oškodovala, saj je avstrijska baronska rodbina Kometer zu Trübein v moški liniji dejansko izumrla že pred več generacijami. V vsakem primeru se je Janezu Krstniku vztrajnost obrestovala. Dne 10. septembra 1848 je skupaj z bratom vendarle dosegel potrditev položaja državnih baronov. Odtlej njuno plemenito poreklo vsaj formalno gledano ni bilo več sporno – uradno sta postala priznana kot naslednika rodbine Kometer zu Trübein, z dedovanjem pa je baronski naslov pripadel tudi njunim zakonitim potomcem.¹⁹

¹⁶ Kometer, *Hat die Familie*, str. 319.

¹⁷ Prav tam, str. 319–322.

¹⁸ Kometer, *Hat die Familie*, str. 321–322; *Gothaisches genealogisches Taschenbuch* 91, g. Kometer von Trübein, str. 222–223.

¹⁹ SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Potrdilo baronskega položaja, 11. 10. 1848, Celje; *Gothaisches*

Sodeč po ohranjeni korespondenci je Janez Krstnik še več kot desetletje pozneje občasno nadaljeval s poizvedbami po različnih ustanovah, da bi pridobil podatke o plemiški rodbini Kometer. Tako se je v letih 1858 in 1861 obrnil na Germanski muzej v Nürnbergu, münchenski Državni arhiv in Kraljevsko bavarsko ministrstvo.²⁰ Zbral je tudi več prepisov listin iz 16. in 17. stoletja in jih skrbno shranil v svoj arhiv na dvorcu Pukštajn. Poglavitni razlog za to raziskovanje je bila najverjetneje Janezova potreba, da k svojemu baronskemu naslovu doda primerno oblikovan grb – zato je moral najprej zbrati zgodovinske predloge heraldičnih simbolov rodbine Kometer zu Trübein.²¹

Pridobitev Pukštajna in Seltenheima

Z današnjega gledišča pehanje preprostih podeželanov za donečimi plemiškimi naslovi brzčkone dojemamo precej neprizanesljivo. Ob usodi Kometrov se nehote spomnimo na Prešernove zbadljive rime o obogatelih kramarjih, ki si na lepem kupujejo graščine. Kot se s stereotipi nemalokrat dogaja, se je tudi ta v realnosti štiridesetih let 19. stoletja presenetljivo pogosto približal resnici. Ni pa tako težko razumeti, kaj je bilo temu vzrok v dobi zadnjih vzdihljajev fevdalizma in zemljiških gospostev.

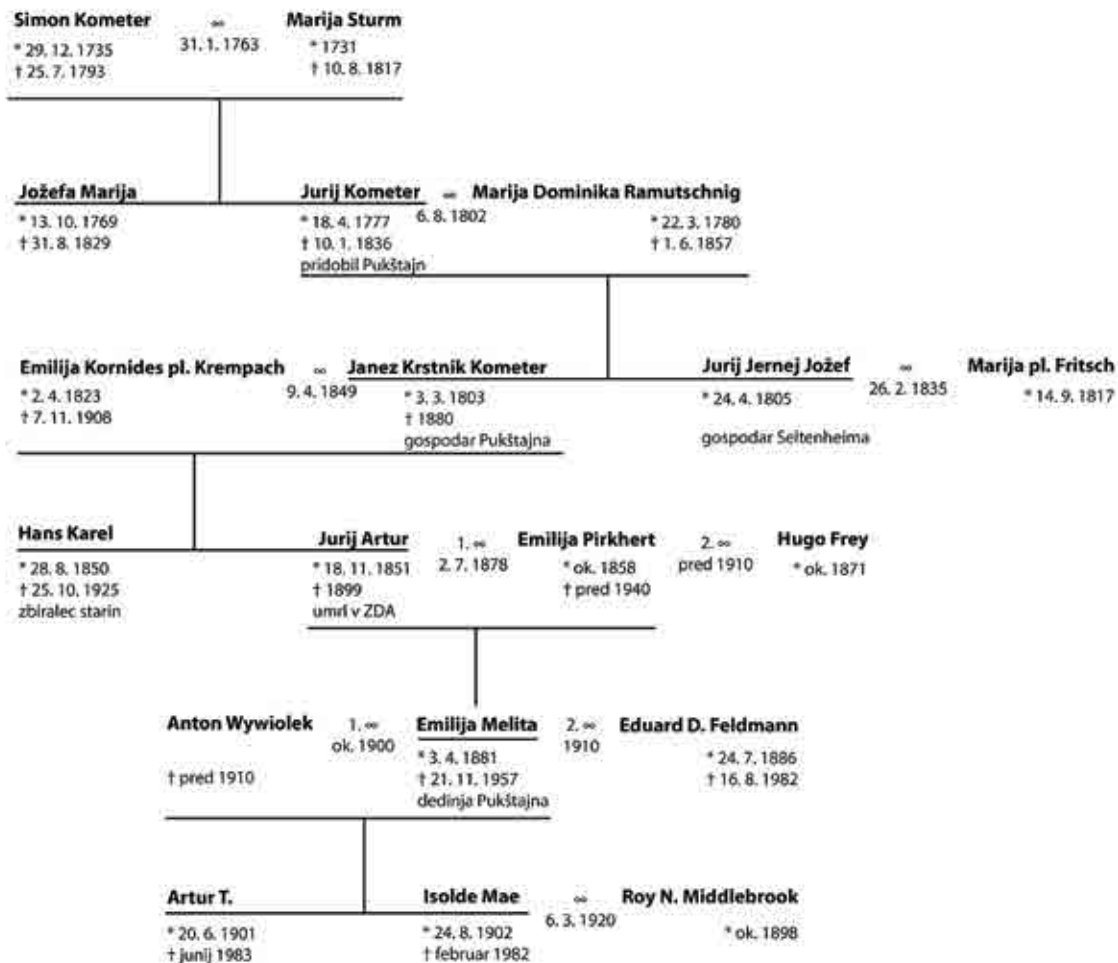
Po vseh zapletih z izkazovanjem plemiškega pokrepla je brzčkone bolj koristno raziskati tisti del genealogije Kometrov, ki pojasnjuje izvor zadnjih generacij rodbine – in s tem osebnosti, ki so od leta 1817 krojile usodo gospostva Pukštajn. Tako se lahko pomaknemo v sredino 18. stoletja, vse do Simona Kometra, čigar predniki so slabo stoletje pozneje postali predmet tako vroče razprave.

Kolikor je znano, se ni Simon nikoli izdajal za plemiča in tudi ne kaže, da bi si prizadeval za baronski naslov. Prav tako ne, da bi skušal zatajiti svoje preprosto poreklo – starša Mihaela in Marijo. Mladi Simon, po poklicu tkalec, je v domačih Radišah preživel le zgodnja leta, dokler mu vaško okolje ni postalo pretesno. Leta 1763 se je poročil z Marijo Sturm in se kmalu zatem – nekako okrog rojstva hčere Jožefe Marije leta 1769 – preselil v Celovec. K temu ga je morda spodbudilo imetje, ki ga je podedoval po svoji teti. V Celovcu je našel tudi perspektivno zaposlitev, in sicer v leta 1762 ustanovljeni manufakturni tkalnici platna nizozemskega podjetnika Jana Thyasa, ki je v

genealogisches Taschenbuch 91, g. Kometer von Trübein, str. 222–223.

²⁰ SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Dopis Germanskega muzeja, 31. 7. 1858, Nürnberg; Dopis Državnega arhiva, 18. 7. 1861, München; Dopis Kraljevskega bavarskega ministrstva, 27. 5. 1861, München. *Königlich Bayerisches Ministerium* je bila ustanova, ki je urejala zasebne zadeve kraljevske dinastije, pristojna pa je bila med drugim tudi za urejanje kraljevskega arhiva in evidence domačega plemstva.

²¹ Prim. SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Dopis Heraldičnega inštituta, 21. 1. 1862, München.

Družinsko deblo rodbine Kometer s Pukštajna.

tistem času slovela kot najnaprednejši obrat svoje vrste v habsburški monarhiji. Simon je umrl leta 1793, zapustil pa je hčer Marijo Jožefo (1769–1829) in sina Jurija (1777–1836).²²

Jurij Kometer se je namesto s tkanjem ukvarjal z drugačnimi dejavnostmi. Priložnosti za zaslužek je prepoznal predvsem v gospodarjenju na zemljiških posestvih. Po zaslugi podjetnega značaja je pri tem doživljal lepe uspehe. Leta 1804 je bil na koroškem gospostvu Aichelburg zaposlen kot oskrbnik. Nedolgo zatem, morda že okrog leta 1806, je enako službo opravljal na Pukštajnu. To je bil očitno prvi bližnji stik rodbine Kometer z gospostvom pri Dravogradu in seveda nikakor ne zadnji. Zanimivo je, da je tudi Jurijeva neporočena sestra Marija Jožefa v letu 1812 dokumentirano bivala na Pukštajnu – morda kot pomožna članica oskrbnikovega gospodinjstva.²³

Kakšen odnos je imel Jurij do Pukštajna v tistem času, je zaradi skopih virov težko pojasniti. Zdi se,

da mu je uspelo po večletnem službovanju pod tujo streho zbrati dovolj finančnih sredstev za nakup lastne posesti, toda njegova prva velika naložba je bila usmerjena v bližnjo sosesčino – na gospostvo Vodriž, ki ga je kupil leta 1815 od Jožefa Pavlina Conrada.²⁴

Majhna posest z nereprezentativno grajsko ruševino očitno ni bila tisto, kar si je Jurij zares želel. Zato pa se mu je kmalu ponudila možnost za drugačno rešitev. Z Dizmo Poppom, lastnikom gospostva Pukštajn, se mu je uspelo dogovoriti za menjavo posesti, ta sporazum pa sta udeleženi strani uskladili v obsežni menjalno-prodajni pogodbi, sklenjeni 11. januarja 1817 v Gradcu. Tako se je Jurij Kometer v zameno za gospostvo Vodriž in dodatno plačilo 11.000 *fl* v štirih obrokih zavihtel na oblast okrajnega gospostva Pukštajn.²⁵

S to pridobitvijo je Jurij dobesedno izpolnil prešernovske sanje po lastni graščini. Pukštajn je postal

²² Prim. Kometer, *Hat die Familie*, str. 322; SI PAM/1813 Gosposočina Vuzenica 1662, *Urbar* iz leta 1662, str. 133–134.

²³ Kometer, *Hat die Familie*, str. 318, 322.

²⁴ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Prodajna oz. menjalna pogodba za gospostvi Pukštajn in Vodriž, 11. 1. 1817, Gradcu.

²⁵ Prav tam.

novu domovanje družine, ki si jo je Jurij ustvaril z Marijo Dominiko Ramutchnig. Po poroki leta 1802 sta se jima rodila že omenjena sinova Janez Krstnik²⁶ in Jurij Jernej Jožef. Temu mlademu rodu Kometrov je bilo namenjeno, da bo z življenjskim slogom bistveno preseželo razmeroma skromne začetke svojih staršev. Jurijeva sinova sta se že od najstniške dobe privajala življenju novopečenih lokalnih graščakov z vsem, kar je temu položaju pripadalo.

Prednosti novih razmer je najbolj občutil prvorojeni Janez Krstnik, saj so se mu ponujale dobre možnosti za družbeni vzpon. Leta 1834 opravljaj funkcijo okrajnega komisarja v Možberku (Moosburg), v letih 1836–1839 pa na domačem Pukštajnu.²⁷ Čeprav je živel v času, ko se je fevdalizem v habsburški monarhiji bližal nepreklicnemu zatonu, je po svoji miselnosti ostajal zavezan tradicionalnim vrednotam. Predvsem pa je skušal storiti vse, da bi se po življenjskem slogu izenačil s starim podeželskim plemstvom. Leta 1836 je od cesarja Ferdinanda izposloval podelitev gospostva Pukštajn v fevd.²⁸ In še precej pozneje, že po prelomnih dneh marčne revolucije, je Janez Krstnik pri novem vladarju Francu Jožefu sprožil pobudo, s katero je leta 1851 prejel v fevd posesti, ki so sodile k deželnoknežjemu gospostvu Pukštajnu.²⁹

Naj je vloga staromodnega fevdalca Janeza Krstnika še tako navdajala s ponosom, je v njej brzkone občutil veliko razdvojenost. V primerjavi z uglednimi plemiči se je lahko postavljaj zgolj z gospostvom, precej težje pa je zakril svoje družinsko ozadje. Gotovo moramo Janezova krčevita, a dolgoročno uspešna prizadevanja za baronski naziv razumeti prav v tej luči. Da bi se vendarle otrešel podobe povzpeticnika iz

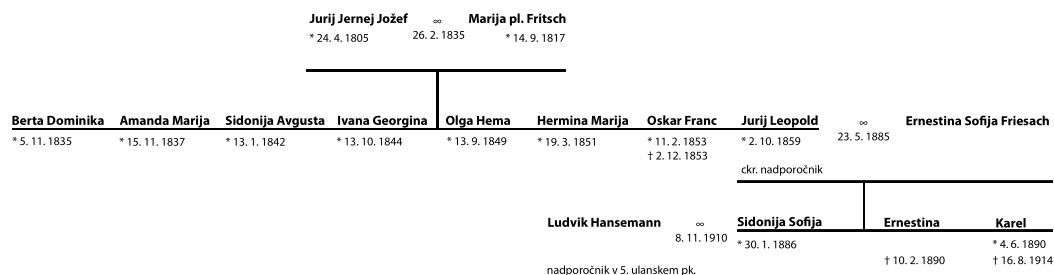
vrst podeželske jare gospode, ni mogel izbrati boljšega sredstva kot uradno priznano dokazilo o pripadnosti staremu plemiškemu rodu.

Prizadevanja za pridobitev baronske diplome v štiridesetih letih 19. stoletja so potekala v času, ko so se Kometri na Pukštajnu že dodobra ustalili. Vendar se njihove ambicije s tem še niso končale. Po očetovi smrti je Janez Krstnik samoumevno prevzel vodenje družine in gospostva v Pukštajnu, a tudi njegov mlajši brat si je želel osamosvojiti in poiskati lastno domovanje. Tega je našel na Seltenheimu ob Vrbskem jezeru, posesti, ki jo je pred tem imel v zastavi že oče Jurij Kometer.³⁰

Seltenheimska veja

Dne 1. maja 1844 je Jurij Jernej odkupil gospostvo Seltenheim in postopoma povsem prenovil ruševine tamkajšnjega gradu, opustelega v 18. stoletju. Tako si je ustvaril prostoren dvorec, še danes ohranjen v skoraj nespremenjeni obliki. Omembe vredno je, da se je Jurij Jernej pri obnovi dosledno izogibal stranpotem historistične mode. Njegovi gradbeni posegi so se trezno omejili na rekonstrukcijo podobe, kakršno je imel Seltenheim v 17. stoletju. Danes to načelo zveni presenetljivo sodobno in v skladu z modernimi konservatorskimi smernicami, a je bilo zagotovo precej osamljeno v času, ki je ljubil domišljjsko prenavljanje »pravljličnih« gradov in romantično prenapihnjeno historistično okrasje.³¹

S selitvijo na novo pridobljeno posest se je za kratek čas izoblikovala nova, seltenheimska veja Kometrov. Jurij Jernej je bil od leta 1835 poročen z Marijo

Družinsko deblo seltenheimske veje Kometrov.

²⁶ V družinskem arhivu Kometrov je shranjen poznejši prepis njegovega krstnega lista, ki je nastal šele leta 1849. V njem je njegov oče Jurij opredeljen kot baron pl. Trübein, oskrbnik Aichelburga. SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Prepis krstnega lista Janeza Krstnika Kometa, 26. 2. 1849, Gradec. Na podoben način je formulirana tudi zaročna pogodba Janeza Krstnika, prav tako shranjena v obliki poznejšega potrdila. SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Prepis zaročne pogodbe Janeza Krstnika Kometa, 1. 5. 1850.

²⁷ Kometer, Hat die Familie, str. 323.

²⁸ SI PAM/0001_01072, Podelitev gospostva Puhenštajn v fevd, 21. 9. 1836, Gradec.

²⁹ SI PAM/0001_01098, Podelitev posesti pri gosposočini Puhenštajn v fevd, 6. 5. 1851, Gradec.

pl. Fritsch in v plodovitem zakonu se jima je rodilo kar osem otrok. Med njimi sta bila dva sinova – a le najmlajši, Jurij Leopold (*1859), je preživel otroško dobo.³²

³⁰ Kometer, Hat die Familie, str. 323.

³¹ V pukštajnskem arhivu je ohranjenih več načrtov dvorca Seltenheim (in ne Pukštajna!) pred obnovo. Ti žal niso datirani niti opremljeni z drugimi podatki, ki bi lahko pojasnili njihov kontekst. SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Načrti dvorca Seltenheim.

³² Kometer, Hat die Familie, str. 323; Kometer, Richtigstellungen und Nachträge.

Jurij Leopold je svoje poslanstvo izpolnil v vojaškem poklicu, v katerem je dosegel čin nadporočnika. Ta zaposlitev, v konservativnem okolju habsburške monarhije zelo ljuba plemiškemu stanu, je temeljito zaznamovala tudi življenje njegovih otrok. Jurij Leopold se je leta 1885 poročil z Ernestino Sofijo Friesach. Rodili so se jima dve hčeri – drugorojena Ernestina († 1890) je umrla že zelo zgodaj – in sin.³³

Prvorojena Sidonija Sofija (*1886) se je leta 1910 poročila z Ludvikom Hansemannom, nadporočnikom v 5. ulanskem polku, nameščenem v Varaždinu oz. od leta 1912 v Sombotelu.³⁴ Tudi njen mlajši brat Karel (1890–1914) ni mogel uiti vojaškemu življenju. Sprva je vstopil v mornarico in pridobil čin poročnika fregate. Aprila 1913 pa so ga s činom nadporočnika dodelili 5. ulanskemu polku – gotovo tudi s pomočjo svaka, ki je služil v tej enoti. Mlademu Karlu je premestitev med drzno lahko konjenico bržkone godila, saj mu je obetala dobre priložnosti za dokazovanje poguma in karierni vzpon. Žal je ta korak zelo kmalu plačal z življenjem, saj je že 16. avgusta 1914, v prvih dneh po izbruhu svetovne vojne, padel v bitki pri Vladimir-Volinskem. Njegovo truplo so pozneje prepeljali v domače kraje in ga pokopali v Gradcu, z izgubo edinega sina pa je seltenheimska veja Kometrov v moški liniji izumrla.³⁵

Kometri na Pukštajnu

Za slovensko zgodovino pisje se seveda precej zanimivejša usoda Janeza Krstnika in njegovega rodu, ki je gospodoval na Pukštajnu. Za razliko od svojega mlajšega brata z Seltenheima si je Janez ustvaril družino precej pozneje. Poročil se je šele leta 1849, za nevesto pa si je izbral dvajset let mlajšo Emilijo Kornides pl. Krempach (1823–1908) iz premožne podjetniške družine.³⁶

Poročna zveza je baronu Kometru kmalu zagotovila dva moška naslednika. Leta 1850 se je na Pukštajnu rodil Hans,³⁷ leto pozneje Jurij Artur. Čeprav je Janez Krstnik vstopal že v zrela leta, ga je rojstvo sinov lahko navdajalo z upanjem, da bo njegova rodovina prestala preizkušnje časa in na svoji posesti preživela še mnoge generacije.

Janez se na starost nikakor ni povsem umaknil iz

družbenih omrežij. Diploma Štajerskega svilarskega društva iz leta 1872 kaže, da je ohranil čut za podjetništvo, pa tudi zanimanje za podobno obrt, kot jo je gojil njegov ded Simon.³⁸ Po zaslugi denarnih rezerv in dobrega gospodarjenja je Pukštajn vsaj v materialnem smislu preživel srečne čase. Njegovi lastniki so po letu 1870 začeli s historistično prenovno dvorca – zanimivo pa, da v mešanici pretežno renesančno-baročnega in ne klasičnega neogotskega sloga, kot bi morda prej pričakovali.³⁹

Žal ni jasno, kdaj natanko se je ta ambiciozna prenova začela niti kdo je bil njen glavni pobudnik – še stari gospodar Janez Krstnik v zadnjih letih svojega življenja ali, morda bolj verjetno, nad zgodovino navdušeni sin Hans. Kakor koli že, težnje po polepšanju bivališča moramo vsaj deloma razumeti kot posledico vztrajnih prizadevanj rodbine po potrjevanju uglednega položaja svojega plemiškega rodu. Tega okolica Kometrom bržkone še vedno ni priznala povsem brez zadržkov, sicer Janez ne bi posvečal toliko moči zbiranju arhivskih listin in genealoških podatkov, s katerimi je zlasti v šestdesetih letih 19. stoletja sestavljal osnutke rodbinske zgodovine in rodovnih debel.⁴⁰

Hkrati z arhitekturno renesanso je Pukštajn postajal prizorišče nastajanja zbirke starin in umetnin. Ohranjeno arhivsko gradivo žal ne dopušča podrobnejših sklepov o tem, kaj je spodbudilo zbirateljsko dejavnost Kometrov.⁴¹ Kolikor lahko sklepamo iz časopisja, je rodbina svoje starinoslovsko zanimanje gojila že vse od prihoda na Pukštajn leta 1817.⁴² Čeprav ni dvoma, da je njihova zbirka dosegla veliki vrhunec šele proti koncu 19. stoletja po zaslugi barona Hansa, je pomembne korake na tej poti opravil že njegov oče Janez Krstnik.

Temu pritrjuje poročilo Franceta Steleta o ogledu stanja na Pukštajnu v začetku leta 1932, saj v dokumentu najdemo več drobcev, ki pričajo o starinoslovskem zanimanju Janeza Krstnika Kometra. Po njegovem naročilu so leta 1871 za opremo Pukštajna izdelali oltar v slogu 17. stoletja, posvečen spominu na rod baronov Kometer zu Trübein. Poročilo navaja

³⁸ SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Diploma Štajerskega svilarskega društva, 6. 8. 1872, Gradec.

³⁹ Prim. tudi Mlinarič, Gosposčina Puhenštajn, str. 160.

⁴⁰ SI_PAM/1813 Gosposčina Vuzenica 1662, Urbar iz leta 1662, str. 128–134; SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Genealoška preglednica rodbine Kometer, ok. 1871; SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Genealoška preglednica rodbine Kometer, 1865.

⁴¹ Med arhivskimi dokumenti najdemo več popisov premičnin s Pukštajna, zlasti v okviru oporok, vendar nobeden med njimi ne zajema vsega imetja na dvorcu niti ne omenja večjega števila dragocenih starin. Ohranjen je tudi inventar grajske kapele z dokaj bogato opremo, toda ta sama po sebi ne pove veliko o zbirateljski strasti Kometrov, saj je šlo za predmete, namenjene liturgični dejavnosti. SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Inventar kapele na Pukštajnu, 20. 1. 1828, Pukštajn.

⁴² *Jutro*, XIII/177, 31. 7. 1932, str. 20; *Slovenec*, 60/173, 31. 7. 1932, str. 18.

³³ SI_ZAL_LJU/0340, Lazarinijeva genealoška zbirka, škatla VII (C–K), družina Kometer, fol. 3, 6.

³⁴ Prav tam.

³⁵ SI_ZAL_LJU/0340, Lazarinijeva genealoška zbirka, škatla VII (C–K), družina Kometer, fol. 4, 5, 6.

³⁶ SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Prepis krstnega lista Emilije Kornides, 17. 3. 1847, Dunaj. Podjetniška družina Kornides je imela v lasti več industrijskih obratov v Spodnji Avstriji – tovarno v Unterberndorfu pri Pottensteinu, specializirano za izdelavo bakrene pločevine in cevi, tovarno za vlečenje žice v Mannersdorfu ter pozamen-terijska obrata v Weissenbachu. Stadler, *Das industrielle Erbe*, str. 457; *Statistik der Volkswirtschaft*, str. 422–423.

³⁷ SI_PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Rojstni list Hansa Karla Kometra, 5. 10. 1850.

tudi več družinskih portretov in miniatur, izdelanih po naročilu Janeza Krstnika.⁴³ Težje pa je odgovoriti, ali ga je k temu vodilo navdušenje nad materialno dediščino ali morda bolj pragmatično razmišljanje. Navsezadnje je bilo po družbenih konvencijah tega časa za »pravega« plemiča tako rekoč nujno, da je izročilo svojih prednikov izkazoval s stanu primernim domovanjem, v tradicionalnem slogu opremljenim tudi s starinami, umetninami in stilnim pohištvom.

Mladi rod

Sredi 19. stoletja je habsburško monarhijo zajel val dramatičnih dogodkov. Revolucionarni leti 1848/9 sta ogrozili moč vladarske dinastije in naznanili novo obdobje nacionalnih napetosti, na katere je bila medetnično pisana država posebej občutljiva. Cesarstvu se je zaenkrat posrečilo preživeti nevarno preizkušnjo, čeprav s trdo roko in globoko represijo. Veliko manj sreče je imelo na svojem zahodu, kjer jo je italijanski *risorgimento* stal obsežnih lombardskih posesti. Krvavi spopadi v Italiji, slabo domišljena intervencija na Danskem leta 1864 in poraz v vojni s Prusijo dve leti pozneje so Avstriji zadali hude udarce. V življenje Kometrov na Pukštajnu pa očitno niso usodnejše posegli. Ob starajočem se Janezu Krstniku sta medtem že odraščala njegova sinova in se pripravljala prevzeti svoje mesto v družbi.

Arhivski viri s Pukštajna o Juriju Arturju ne povedo skoraj ničesar, veliko bolj zgovorno pa pričajo o mladosti njegovega starejšega brata Hansa. Da bi mu zagotovili kar najboljše odskočišče za nadaljnjo kariero, starši niso želeli ničesar prepuščati naključju. Vpisali so ga na sloviti kolegij Device Brezmadežne Kalksburg, novo jezuitsko zasebno šolo na Dunaju, ustanovljeno leta 1856. Hansova spričevala iz let 1859–1861 kažejo, da se je v zgodnji fazi šolanja izkazal za sposobnega, zagnanega in nasploh obetavnega učenca. Pri latinščini ni posebej blestel, ostale predmete pa je večinoma opravil z zelo dobrimi ocenami. Odličen uspeh je dosegel pri verouku ter zgodovini in zemljepisu, dobro je risal, pa tudi zdravje mu ni delalo težav, kot dodatno potrjuje njegovo športno udejstvovanje.⁴⁴

V šolskem letu 1861/2 je Hans vstopil na realko v Gradcu. Novo, čeprav domu veliko bližje okolje ga je postavljalo pred drugačne izzive, saj se je Hansov učni uspeh v prvem semestru opazno poslabšal. Temu ni bilo krivo pomanjkanje Hansove zavzetosti in prizadevnosti – za ti dve lastnosti je v spričevalih redno prejemal pohvale – pač pa preprosto odraža težje zahteve izobraževalnega sistema. V naslednjih

semestrih je Hans precej izboljšal svoje ocene. Z odliko je izdeloval zlasti francoščino, risanje, tudi verouk, zgodovino in zemljepis.⁴⁵

Po opravljeni prvi stopnji realke je Hans v letu 1865/6 šolanje v Gradcu nadaljeval na trgovskem oddelku. Prvo leto je redno obiskoval pouk in uspešno opravljal izpite, jeseni 1866 pa je izdelal še preostale predmete.⁴⁶ Zdi se, da se je s tem njegova šolska pot končala, vsaj če odštejemo kratkotrajni poskus visokošolskega študija nekoliko pozneje.

V študijskem letu 1869/70 se je namreč Hans Kometer vpisal na dunajski C. kr. politezniški inštitut kot izredni slušatelj predmetov matematika, konstruktivno risanje, predstavljajoča geometrija, anorganska kemija, mehanika, tehnologija in prostoročno risanje.⁴⁷ Po zatrjevanju rektorata se je Hans predavnan zelo vestno udeleževal, vendar se poraja dvom, ali ga je študij iskreno zanimal. Nenadno odločitev za nadaljnje šolanje moramo najbrž pojasniti drugače – mladi pukštajnski baron je vstopal v dobo, ko bi moral služiti vojaški rok. Neprijetne obveznosti se je skušal otresti na različne načine. S študijem je dosegel vsaj začasni odlog, saj je lahko naborni komisiji predložil uradno potrdilo Politezniškega inštituta, s katerim je dokazal svoje študijsko udejstvovanje.⁴⁸

V ohranjenem arhivskem gradivu ne najdemo dokumentov, ki bi potrjevali, da je Hans dlje časa obiskoval Politezniški inštitut oziroma kadar koli dosegel višjo stopnjo izobrazbe. Če je bil ta študijski ekskurz v resnici zgolj poskus izogibanju vojaškega vpoklica, ga Hans kmalu ni več potreboval. Na naboru leta 1870 ga je komisija spoznala za nesposobnega vojaške službe in ga izbrisala z nabornega seznama.⁴⁹

Zakaj je naborna komisija sprejela takšno odločitev, še zdaleč ni jasno. Glede na podatke iz šolskih spričeval je mladi Hans svoje otroštvo preživel zdrav in tudi pri telovadbi oziroma gimnastiki je redno dobival dobre ocene. Zelo verjetno je k izbrisu z nabornega seznama prispevala takšna ali drugačna intervencija njegove družine, saj ji je bilo nedvomno v interesu, da njihov prvorojenec ostane doma, se čim prej poroči in si ustvari družino.

Jurij Artur

Živeti v senci odločnega očeta in starejšega brata ni bilo ravno preprosto. O odraščanju Jurija Arturja

⁴³ Indok center, z001-0073, France Stele, Zap. LXXXII, 1932, 1–11.

⁴⁴ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Trimestrska spričevala Hansa Kometra, 18. 12. 1859–15. 5. 1861, Kalksburg; Zaključno spričevalo Hansa Kometra, 28. 7. 1861, Kalksburg.

⁴⁵ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Semestrsko spričevala Hansa Kometra, 1. 3. 1862–25. 2. 1865, Gradec.

⁴⁶ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Semestrsko spričevala Hansa Kometra, 4. 2. 1866– 13. 10. 1866, Gradec.

⁴⁷ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Šolsko potrdilo Ckr. politezniškega inštituta, 10. 2. 1870, Dunaj.

⁴⁸ Prav tam.

⁴⁹ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1, Certifikat naborne komisije, 24. 4. 1871, Gradec.

ne najdemo oprijemljivih podatkov. Mladi baron se iz anonimnosti zgodovine prebije šele v okoliščinah, ki dajejo slutiti, da se s togimi zapovedmi svojega položaja in volje staršev nikakor ni zmožal enakopravno soočiti.

2. julija 1878 se je Jurij odločil za ženitev. Njegova izbranka Emilija je prihajala iz družine državnega uradnika Wilhelma Pirkhertha in torej ni bila povsem brezimna oseba, toda iz neznanega razloga Jurijeve družina njune zveze ni odobraval. Namesto da bi poroka na Pukštajn prinesla radost, je privedla do globokega razkola. Kot govorijo poznejša poročila, je Jurij Artur kmalu zatem »izginil« iz javnosti – v resnici se je izselil v Združene države Amerike.⁵⁰

Kaj se je z njim dogajalo pozneje, uradno ni bilo pojasnjeno. Nedavne preverbe časopisnega in arhivskega gradiva na drugi strani Atlantika pa vendarle lahko pomagajo razkriti, kako se je nadaljevala Jurijeve ameriška avantura. S soprogo se je nastanil v Chicagu in tam se jima je 3. aprila 1881 rodila edina hči Emilija Melita, bodoča dedinja Pukštajna.⁵¹

Zal mladi družini ni bilo usojeno živeti v miru. Med Jurijem Arturjem in njegovo soprogo je prišlo do napetosti, ki so se naposled stopnjevale v javni škandal. V časopisu *Boston Globe* z 29. junija 1883 naletimo na senzacionalno notico o odmevnem dogodku, v katerega je bil vpleten neki baron Kometer iz »slovite nemške vojvodske rodbine«. Po poročanju časnika – to je sicer v podrobnostih vse prej kot logično⁵² – je baronica svojega moža obtožila pijančevanja in nasilništva, zato je pristal v zaporu. Sodišče v Chicagu je 29. junija razglasilo ločitev zakoncev in baronu naložilo plačevanje mesečne preživnine v višini 35 \$, vendar na to ni pristal, zato so ga odvedli nazaj v ječo. Tam pa se je menda povsem dobro znašel, saj mu je mati poslala veliko vsoto denarja, ki jo je porabil za razkošno življenje za zaporniškim zidovi.⁵³

Drugo, veliko bolj sumarno, a točnejšo različico lahko preberemo med vestmi časnika *The New York Times* s 30. junija 1883. V njej je identiteta razboritega nasilneža bolj korektno opredeljena – ime mu je bilo Jurij, prihajal pa je iz Avstrije.⁵⁴ Kakor koli že, pojasnilo ne pušča nobenega dvoma, da je bil v škandal resnično vpleten drugorojeni pukštajnski baron.

⁵⁰ SI ZAL LJU/0340, Lazarinijeva genealoška zbirka, škatla VII (C–K), družina Kometer, fol. 1; Kometer, Hat die Familie, str. 323; Kometer, Richtigstellungen und Nachträge, str. 46.

⁵¹ Njen rojstni list je shranjen na sodišču okrožja Cook v Chicagu. CCCC, Referenca 4969, FHL mikrofilm 1287815.

⁵² Za začetek ni jasno, kako bi lahko baron Kometer izhajal iz vojvodske rodbine, njegova mati pa bi bila ob tem grofica. Po navedbah v članku je bil Kometrov zakon nesrečen zato, ker ga je družina prisilila v poroko, ki mu ni bila po godu. Vendarle je bolj verjetno, da se je v resnici zgodilo prav nasprotno in je od svoje družine izobčen Jurij Artur na lastno pobudo odpotoval v Ameriko.

⁵³ *The Boston Daily Globe*, XXIII/180, 29. 6. 1883.

⁵⁴ *The New York Times*, 30. 6. 1883.

O nadaljevanju njegove zgodbe je zaenkrat zelo malo znanega. Konec življenja je preživel v New Yorku, kjer je umrl leta 1899.⁵⁵ Vsekakor se ni od velikega družinskega spora nikoli spravil s svojimi starši. Morda je tudi to razlog, zakaj je Jurij na rojstnem listu svoje hčere Emilije Melite navedel zgolj imeni svojih starih staršev, ne pa lastnega očeta in matere.⁵⁶

Zadnji baron

Družinska tragedija je na Pukštajnu naznanila začetek novega obdobja. Janez Krstnik je umrl leta 1880, kmalu po odhodu svojega mlajšega sina. Gospostvo je tako prešlo na Hansa, ob njem pa je pomembno vlogo še dolgo obdržala tudi njegova mati Emilija.⁵⁷ Praznine, ki jo je zapustilo dolgoletno gosposdarjenje Janeza Krstnika, ni bilo preprosto zapolniti. Kljub temu sta njegova soproga in sin uspešno vodila upravljanje posesti, saj nič ne kaže, da bi zašla v večje finančne težave.

Za družinsko politiko veliko bolj pereče je bilo vprašanje nasledstva. Baron Hans je dosegel starost, ko bi moral kot rodbinski poglavar načrtovati lastno družino in potomstvo. To je bil očitno eden od razlogov, zakaj so mu starši pomagali izposlovati oprostitev vojaške službe. Toda njihovi upi so se izjalovili, saj se Hans ni nikoli poročil. Zato je postajalo vse bolj očitno, da bo z njim rod Kometrov na Pukštajnu nepreklicno ugasnil.⁵⁸

Resnično izpolnitev je Hans našel v zbiranju starin in umetnin – likovnih del, umetnoobrnih izdelkov, pohištva, še posebej pa starega orožja. Proti koncu svojega življenja je tako v bližnji okolici kot širše v srednji Evropi užival sloves radodarnega mecena, energičnega zbiralca in poznavalca, ki je pri iskanju dragocenih raritet prekriziral velik del stare celine.⁵⁹

Kljub nejasnostim o začetku obsežne preнове Pukštajna in njenem pravem pobudniku je gotovo, da je najpomembnejši del te dejavnosti potekal v času, ko je na posesti gospodoval Hans.⁶⁰ Obstoječi dvorec

⁵⁵ Ta podatek je zabeležen v oporoki Hansa Kometra. Indok center, spis 114/1928, K A 147/25, Delni prepis oporoke Ivana Karla Kometra z dne 29. julija 1925, 30. 4. 1928, Slovenj Gradec.

⁵⁶ CCCC, Referenca 4969, FHL mikrofilm 1287815.

⁵⁷ Hans je vseskozi ostajal v tesnih stikih z družino Kornides. Leta 1887 je od svojih sorodnikov po materini strani pridobil vilo v Weissenbachu na Triestingu v Spodnji Avstriji. Tam je preživel precej časa in zapustil dovolj sledi, da so po njem že leta 1914 poimenovali ulico in brv (*Kometer Weg* in *Kometer Steg*). Gober, Strassen und Gassen.

⁵⁸ Kometer, Hat die Familie, str. 323; Kometer, Richtigstellungen und Nachträge, str. 46.

⁵⁹ Zenker, *Pantheon*, g. Kometer, Hans; *Jutro*, XIII/261, 9. 11. 1932, str. 3.

⁶⁰ Med nedavnimi obnovitvenimi deli in menjavo oken so delavci v zidnih špranjah naleteli na ostanke časopisa iz leta 1874. To nakazuje vsaj eno konkretno ločnico *post quem*, ki omogoča kronološko orientacijo pri izvedbi historistične preнове v zadnji četrtini 19. stoletja. Ustne informacije Jožeta Kramerja, julij 2014.

je znatno povečal, z gradbenimi posegi pa si je bržkone želel ustvariti udobno, karseda reprezentativno in po svoji meri prikrojeno bivališče, v katerem bi bilo dovolj prostora za dragocene zbirke, ki jih je sistematično izpopolnjeval. To mu je do začetka 20. stoletja tudi uspelo, saj je dvorec s pripadajočim parkom tedaj prerasel v enega najzanimivejših arhitekturnih dosežkov svoje vrste na Slovenskem – in zagotovo še kako dostojno domovanje za konservativnega, v preteklost zazrtega plemiča, ki je ljubil zgodovino.⁶¹

O notranji podobi Pukštajna v tem času ni znanih pisnih poročil, lahko pa jo rekonstruiramo na podlagi zapiskov konservatorja Franceta Steleta, sestavljenih ob pregledu dvorca leta 1932. Tedaj je bila notranjščina stavbe opremljena še bolj ali manj enako, kot jo je zapustil baron Hans. V njej je obiskovalec malone na vsakem koraku naletel na starine in likovna dela. Največ pozornosti je bilo odmerjene zbirki starega orožja, ki je bilo Hansu najbolj pri srcu. Deloma je bila razvrščena že na stopnišču v prvo nadstropje, kjer je lahko napravila vtis na vsakogar, ki je zašel na Pukštajn. Glavnina zbirke skupaj z jedrom drugih najdragocenejših starin pa je bila predstavljena v veliki »viteški« dvorani v nadstropju, obloženi z lesenim opažem v gotskem slogu. Po letnici nad glavnim vhodom v dvorano moramo sklepati, da so jo dokončno preuredili leta 1914. To kaže, da je bila ambiciozna prenova Pukštajna resnično dolgotrajen proces, ki se je nadaljeval malone vse do baronove smrti – oziroma se niti ni nikoli končal, saj sta bili po Steletovih opažanjih še leta 1932 zadnji dve sobi v vzhodnem traktu neizdelani.⁶²

Po materini smrti leta 1908 je Hans ostal zadnji gospodar Pukštajna.⁶³ Odtlej je lahko s posestvom upravljal povsem po svoji volji, vendar pri tem ni razvidno, da bi ga zbiralska strast zapeljala v nezmernosti. Posestvo je živelo dalje brez bremena velikih dolgov ali finančnih polomov. Hans se je lahko tudi na starost prepuščal veselju do starin in umetnin, po zaslugi katerega se je njegov dom spreminjal v pravi zasebni muzej. A to še zdaleč ne pomeni, da se je umaknil v samoto pukštajnske posesti – imel je tudi hiši v Weissenbergu in na Dunaju, kjer je pogosto prebival, med drugim pa ga najdemo med rednimi člani prestižnega C. kr. zemljepisnega društva.⁶⁴

Razpad monarhije

Zadnja leta Hansovega bivanja na Pukštajnu so

bila vse prej kot idilična. Ostareli, a še vedno energični baron se je ob razpadu habsburške monarhije znašel prav na torišču nemško-slovenske fronte. Že desetletja tleča nacionalna trenja so ob koncu prve svetovne vojne dosegla vrelišče. V avstrijskem monarhičnem duhu vzgojeni Hans je boleče občutil zlom cesarstva in nastanek nove državne meje v svoji neposredni soseščini. Z življenjem v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev se nikoli ni mogel sprijazniti, temveč se je še naprej čutil navezanega na staro deželo Koroško. Na to nesporno kažejo določila njegove oporoče, o kateri bo govora v nadaljevanju. O baronovi nacionalni orientaciji posredno precej povedo tudi objave v nemškem časopisju, ki se je za Kometra in njegovo posest na Pukštajnu očitno zanimalo precej bolj od slovenskega in mu je bilo odkrito naklonjeno.

V memoarih Gusti Stridsberg, ki je v tem občutljivem obdobju prišla na Koroško kot sveže poročena dedinja iz premožne avstrijske družine, naletimo na več anekdot, ki zgovorno opisujejo vlogo Hansa Kometra v jeseni njegovega življenja. V usodnih dneh iztekajočega se leta 1918, ko je od vojne izčrpana monarhija pokala po šivih, slovensko prebivalstvo na Koroškem pa se je začelo odkrito otesati osvražene avstrijske oblasti, se je Hans povzpел povsem na čelo nemške struje v svojem okolju:

»Baron Kometer je bil starešina avstrijskih plemiških posestnikov, ki so ostali na svojih gradovih v Sloveniji, čeprav so skoraj vsi imeli glavna posestva v Avstriji, hiše in dvorce v Gradcu in na Dunaju ... Bil je to približno sedemdeset let star, tipičen štajerski baron v lodnasti obleki z zelenimi našitki in zelenim klobukom z gamsovimi resami; njegov mršavi obraz z zlomljenim nosom in belimi brki je bil prijazen in ohol – mešanica, ki je značilna za avstrijsko plemstvo. Njegov grad Buchenstein pri Dravogradu na avstrijsko-slovenski meji je bil zlata jama starih umetnin, na katere je nekaj dal, ker so bile tesno povezane z družinsko zgodovino.«⁶⁵

Takšna pojava je lahko sredi razplamtelega nacionalizma med večinskim slovenskim prebivalstvom naletela zgolj na odpor. Še bolj pa zato, ker Hans nikakor ni skrival nejevolje nad nelojalnim slovenskim življenjem. Ali kot naj bi nekoč na sestanku pozival svoje somišljenike k obrambi starega reda: *»Zdaj moramo držati skupaj. Avstriji namreč. Drugače bo slovenska sodrga plesala po naših glavah.«⁶⁶*

Požig, roparji in revolverški spopad

V tem času je na Pukštajnu prišlo do vrste incidentov. Okrog tretje ure v noči s 13. na 14. avgust 1914 je hlev in delavnico pri dvorcu zajel požar, ki je povzročil veliko škode imetju barona Kometra in njegovega osebja. Požar je bil namerno podtaknjen, baronova služkinja Pavla Kindler pa je orožnike opo-

⁶¹ *Slovenec*, LX/226, 2. 10. 1932, str. 9; *Glasiło K.S.K. jednote*, 18/45, 8. 11., 1932, str. 5; *Krajevni leksikon*, str. 150; Jakič, *Vsi slovenski gradovi*, str. 268.

⁶² Indok center, z001-0073, France Stele, Zap. LXXXII, 1932, 1–11.

⁶³ SI PAM/1818 Gosposočina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 2, Osmrtnica Emilije Kometer, roj. Kornides, 7. 11. 1908, Celovec.

⁶⁴ *Mitteilungen der Kais. Königl. Geographischen Gesellschaft in Wien*, XLIX/3–4, maj 1906, str. XLIX.

⁶⁵ Stridsberg, *Mojih pet življenj*, str. 92.

⁶⁶ Prav tam.

zorila na sumljivo osebo, ki je bežala proč od gospodarskih poslopij. Orožniki so uspešno izsledili storilca, 29-letnega kajžarja in zidarja Jurija Leskovška iz Dobrove. Leskovšek je bil tisto poletje dlje časa zaposlen na Pukštajnu pri obnovitvenih delih.⁶⁷ Dejanje je naposled priznal, storil pa naj bi ga iz maščevanja, ker naj bi ga baron prejšnji dan pozval, naj dela hitreje. Kaj je bil resnični razlog za to dejanje v napetih avgustovskih dneh, ko je Evropa pravkar zakorakala v svetovno vojno, je težko oceniti, vendar so Leskovška bremenili še drugačni prestopki. Orožniki so pri njem odkrili za 60 kron naropanega blaga, ki ga je odtujil različnim osebam, zato si je prislužil pet let strogega zapora.⁶⁸

Še hujše preizkušnje so barona Kometra doletele v zadnjih letih življenja. Njegov razkošni dvorec, prepoln starin, je postal priljubljeni cilj nepridipravov, ki so si želeli s silo polastiti dragocenosti. Okrog pol enih ponoči z 18. na 19. februar 1924 so v dvorec vdrl trije zamaskirani vlomilci. V prvem nadstropju so iz slavnostne dvorane odnesli vso srebrnino in mašne plašče s tam nameščenega oltarja. Vstopili so celo v spalnico k samemu baronu, ki je trdno spal, ne da bi ga prebudili. Načrte pa jim je prekrizala že znana sobarica Pavla Kindler. Ker jo je predramil hrup, je pograbila strelno orožje in odhitela v napad na ne ljube goste. Vlomilci so ob pogledu na neustrašno služkinjo nemudoma pobegnili in za seboj pustili ves plen.⁶⁹

To pa ni bil niti prvi niti najresnejši tovrstni dogodek, ki je doletel Pukštajn. *Marburger Zeitung* poroča, da so se na dvorcu v zadnjem času zvrstili že

trije neuspešni poskusi vloma. Stari baron, ki je na svojem posestvu živel brez družine in le z maloštevilnim osebjem, je le težko varoval dragoceno imetje, ki ga je nakopičil v desetletjih zbiranja starin. Olja na ogenj so najbrž prilivala tudi njegova neomajna avstrofilska stališča, s katerimi je okoliške Slovence podžigal k objestnostim.

Hans je imel vsaj to srečo, da ga je iz težav vedno znova reševala zvesta Pavla Kindler, ki je služila na Pukštajnu vse od leta 1906. Ne le, da se je odlikovala po prisebnosti, temveč se je ob nevarnosti prelevila v pravo amazonko. Časopisni članek omenja, da se je približno dve leti poprej, torej okrog leta 1922, nad dvorec zgrnila tolpa kar sedmih oboroženih roparjev. Za napad so si izbrali posebno občutljiv trenutek, ko na Pukštajnu ni bilo nobenega moškega, temveč le štiri ženske. Niso pa upoštevali, da je bila med njimi tudi znamenita sobarica, katere pogum je še kako odtehtal morebitne pomanjkljivosti nežnega spola. Ko so vlomilci v pritličju skušali prežagati rešetko, da bi vdrli v dvorec, se jim je Kindlerjeva postavila po robu z orožjem. Prišlo je do pravega streškega obračuna, ki očitno ni zahteval smrtnih žrtev, je pa pognal napadalce v beg, ne da bi dosegli svoj namen.⁷⁰

Hansova smrt in vprašanje nasledstva

V nedeljo, 25. oktobra 1925, je baron Hans Kometer umrl v 76. letu starosti. Novico je objavila vrsta časopisov. *Jutro* in *Domovina* sta se zadovoljila zgolj s skopo notico.⁷¹ Precej izčrpnjšo osmrtnico za baronom, ki je »mehko zaspal po dolgem, hudem trplje-

Slika 5: Osmrtnica Hansa Kometra (*Marburger Zeitung*, 66/48, 28. 2. 1926, str. 4).

⁶⁷ Ta podatek mimogrede kaže, da so gradbena dela na Pukštajnu bolj ali manj redno potekala tudi še po koncu velike pre-nove.

⁶⁸ *Deutsche Wacht*, 39/78, 17. 9. 1914, str. 6.

⁶⁹ *Marburger Zeitung*, 64/45, 23. 2. 1924, str. 2; *Cillier Zeitung*, 49/17, 28. 2. 1924, str. 3.

⁷⁰ *Marburger Zeitung*, 64/45, 23. 2. 1924, str. 2.

⁷¹ In ob napačno navedeni baronovi starosti 77 let. *Jutro*, VI/249, 27. 10. 1925, str. 4; *Domovina*, VIII/44, 30. 10. 1925, str. 10.

nju», so natisnili v *Marburger Zeitung* 27. oktobra, na dan pogreba, ki je potekal ob peti uri popoldne.⁷²

Baron je dobil svoje zadnje počivališče v kapeli pri domačem dvorcu, zgrajeni leta 1739, kamor so ga pokopali poleg očeta in matere. Niti tam ni našel pravega miru – ker so pokojne Kometre položili k počitku v razkošnih oblačilih in z nakitom, so njihovo družinsko grobnico pozneje, okrog leta 1967/8, temeljito izropali plenilci, ki so za seboj pustili le ostanke kovinske krste in nagrobnih plošč. Popolnoma so uničili tudi oltarje in notranjo opremo.⁷³ V baročnem slogu zidano kapelico je zaradi dolgotrnega zanemarjanja že malone preraslo rastlinje, dokler je ni pred dokončnim propadom rešila nedavna sanacija.⁷⁴

Hansova smrt je za Pukštajn in tamkajšnjo zbirko starin pomenila veliko prelomnico. Da bi primerno poskrbel za prepis svojega premoženja, je dal baron ob koncu življenja, 29. julija 1925, sestaviti oporoko, po kateri je svoje premoženje zapustil nečakinji Meliti. Če odštejemo seltenheimsko vejo Kometrov,

Kapela pri dvorcu Pukštajn (foto: Tomaž Lazar).

drugih bližnjih, še živečih sorodnikov tudi ni imel. V vsakem primeru pa je skušal Pukštajn zavarovati pred lahkomišelnostjo novih lastnikov, zato je svoji dedinji v oporoki prepovedal, da na posesti ali v dvorcu kar koli spreminja ali celo odproda. To bi lahko storila šele po preteku 25 let, a tudi v tem primeru zbirke orožja ne bi smela prodati, temveč bi jo morala brezplačno odstopiti celovškemu Deželnemu muzeju.⁷⁵

Hans si je torej trdno želel, da bi njegovi nasledniki Pukštajn skrbno vzdrževali in ga ohranjali natančno v takem stanju, kot jim ga je zapustil, z vso premično opremo vred. Vse prej kot samoumevno pa je bilo, ali se bo to v resnici zgodilo. Nadaljnji razvoj dogodkov je že kmalu nakazal, da toga določila pokojnega Hansa ne bodo mogla prav uspešno prestatii soočenja z realnostjo medvojnega obdobja. Po drugi strani pa tudi niso bila povsem združljiva z ambicijami dedinje in njenega soproga, saj sta imela z novo pridobljenim premoženjem lastne načrte.

Melita in Eduard Feldmann

O življenju Melite Kometer (1881–1957) je bilo doslej zelo malo znanega. Še to se večinoma opira na ustno izročilo oziroma spomine domačinov, ki so jo imeli priložnost srečati med bivanjem na Koroškem. K sreči pa si danes po zaslugi sistematičnega odpiranja in digitaliziranja arhivov v Združenih državah Amerike že lahko ustvarimo precej bolj jasno sliko Melitinega življenja onstran Atlantika.

Za začetek je pomembno vprašanje, ali je Hans svojo nečakinjo sploh osebno poznal. Na to vprašanje zaenkrat ni mogoče zanesljivo odgovoriti, dvome o tem pa vzbuja že sama formulacija Hansove oporoke.

Eduard in Melita Feldmann na fotografiji v potnem listu iz februarja 1920 (USPA, zvišek 1801, februar 1920, dokument št. 175973).

⁷² *Marburger Zeitung*, 65/244, 27. 10. 1925, str. 4.

⁷³ Ustne informacije Jožeta Kramerja, julij 2014.

⁷⁴ V zidu kapelice so ohranjene vzdane nagrobne plošče Hansa, Janeza Krstnika in Emilije Kometer, pa tudi ostanke že zelo poškodovane in nečitljive spominske plošče Jurija Arturja. Gl. tudi Kemperl, *Korpus*, str. 76.

⁷⁵ Arhiv NMS, št. 1009/31, Cesijska listina, 28. 11. 1931, Ljubljana; Indok center, spis 114/1928, K A 147/25, Delni prepis oporoke Ivana Karla Kometa z dne 29. julija 1925, 30. 4. 1928, Slovenj Gradec; arhiv NMS, št. 711/32, Sodba okrajnega sodišča v Slovenj Gradcu, 27. 10. 1932, Ljubljana.

V njej je namreč je dedinja navedena kot Melita Wywiolek, stanujoča v New Yorku.⁷⁶

Ta podatek v letu 1925 že dolgo ni povsem ustrezal resnici in zahteva temeljito pojasnilo. Da bi razumeli, kako se je medtem razvijala usoda Hansove ameriške nečakinje, je treba ponovno seči vse v osemdeseta leta 19. stoletja, ko je zakon Jurija Arturja Kometra in njegove soproge Emilije (ok. 1858–pred 1940) žalostno propadel. Emilija si je po ločitvi od moža skušala ustvariti novo življenje. Ščasoma je spoznala novega življenjskega sopotnika in se omožila s precej mlajšim glasbenikom Hugom Freyem (* ok. 1871). Pri njem je našla dom tudi Emilijina hči Melita.⁷⁷

Melita se je osamosvojila že v poznih najstniških letih. Okrog leta 1900 se je poročila z Antonom Wywiolekom, priseljencem poljskega rodu. Rodila sta se jima dva otroka, sin Artur (1901–1983)⁷⁸ in hči Isolde Mae (1902–1982).⁷⁹ Toda njihovo družinsko življenje je že kmalu zatem prekinila Antonova nenadna smrt. Leta 1906 je Melita, tedaj po poklicu igralka, še živela na 144. ulici na Manhatnu.⁸⁰ Kot mati samohranilka pa je brzkone težko uskladila svoje igralske ambicije s skrbjo za odrasčajoča otroka. Zato sta mlado vdovo s sinom in hčerjo k sebi vzela mati Emilija in njen soprog Hugo. Podatki iz popisa prebivalstva leta 1910 kažejo, da so živeli skupaj v gospodinjstvu Freyevih na Manhatnu – in očitno precej razkošno, saj so imeli zaposlenega tudi domačega služabnika s soprogo.⁸¹

Ali se je Melita v igralskem poklicu prebila iz brezimnega povprečja, ne vemo. Po drugi strani je že pomanjkanje podatkov, ki bi to potrjevali, dober razlog za domnevo, da njena igralska pot ni bila posebej uspešna. Čeprav pri Freyevih verjetno ni trpela pomanjkanja, nič ne kaže, da bi poskusila s nadaljnjim šolanjem ali iskanjem redne zaposlitve.⁸² Prav v

tem času, proti koncu leta 1910, se je Melita drugič poročila, in sicer z Eduardom D. Feldmannom. Novembra sta si mlada zakonca že uredila dom na 171. ulici na Manhatnu.⁸³

S poroko je Melita seveda prevzela možev priimek, toliko bolj zanimivo pa je, da ta sprememba v Hansovi oporoki niti 15 let pozneje ni bila ustrezno zabeležena. Zato se lahko sprašujemo, ali je bil pukštajnski baron sploh seznanjen z drugo zakonsko zvezo svoje nečakinje in vsemi drugimi okoliščinami njenega življenja.

Melitin novi soprog Eduard Feldmann (1886–1982) je v Združene države Amerike pripotoval šele malo pred poroko. Rodil se je v Pilznu v Galiciji v družini judovskega rodu. V New York, kjer je že živela njegova teta, je prispel novembra 1907.⁸⁴ Po prihodu na ameriško celino je Eduard storil vse, da bi se čim bolj prilagodil v novem okolju. Svoje ime je prilagodil v angleščini bolj zveneče Edward Davis Feldman, kariero pa si je ustvaril kot trgovski zastopnik.⁸⁵

Po poroki sta Melita in Eduard večinoma živela na 171. ulici na Manhatnu, občasno pa sta kot podnajemnika stanovala na različnih naslovih v Albanyju.⁸⁶ V nerednih časovnih razmikih je z njima bival Melitin sin Artur, vendar se zdi, da je večino mladosti vendarle preživel pri babici v gospodinjstvu Freyevih.⁸⁷ Tam je stanovala tudi hči Isolde Mae, a le do leta 1920, ko se je poročila in se odselila k soprogu.⁸⁸

Eduard je bil sprva zaposlen v podjetju Chester Novelty Company Inc. iz Albanyja. Zaradi narave svoje službe je kot trgovski zastopnik zelo pogosto potoval v Evropo, predvsem v Veliko Britanijo,

lizirana objava T627, zvitek 2676 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/K3YT-YMY>, obiskano 6. 7. 2014).

⁸³ Lastnici nepremičnine sta bili Melita in njena mati Emilija. *Real estate record*, 26. 11. 1910, str. 909.

⁸⁴ Ellis Island, 24. 11. 1907, ladja Kaiserin Auguste Victoria na plovbi Hamburg–New York, št. 162. Ob prvem prihodu na Ellis Island so zabeležili tudi njegove telesne značilnosti – višino 168 cm, svetlo polt, modre oči in rjave lase; USPA, zvitek 1801, 1920 februar, dokument št. 175973.

⁸⁵ Marca 1915 je s postopkom naturalizacije postal državljani ZDA. Gl. npr. USPA, zvitek 1801, december 1921, dokument št. 107069.

⁸⁶ Ellis Island, 17. 6. 1922, ladja Amerika na plovbi Bremen–New York, št. 100; RINS, New York Passenger and Crew Lists, 3795/8618–8619, 9. 2. 1926, fol. 428; NARA, United States Census, 1920, Edward D. Feldman in Melita K. Feldman kot najemnika na naslovu Albany Ward 15, Albany, NY, ZDA; ED 75, fol. 9A, gospodinjstvo 202, NARA mikrofilm T625, GS mikrofilm 1821082 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/MJKH-XY5>, obiskano 6. 7. 2014).

⁸⁷ NARA, United States Census, 1920, Emily Frey v gospodinjstvu Huga Freya, Assembly District 23, Manhattan, New York, NY, ZDA; ED 1495, fol. 43A, NARA mikrofilm T625, FHL mikrofilm 1821226 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/MJ1L-T5T>, obiskano 6. 7. 2014); NYSA, State Population Census Schedules, 1915, str. 34 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/K92J-CTR>, obiskano 6. 7. 2014).

⁸⁸ Njen soprog je bil Roy N. Middlebrook (* ok. 1898). NYCUS, New York County Marriages, 1908–1935, B 334, 6. 3. 1920, FHL mikrofilm 829656 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/XVPZ-7PG>, obiskano 6. 7. 2014).

⁷⁶ Indok center, spis 114/1928, K A 147/25, Delni prepis oporoke Ivana Karla Kometra z dne 29. julija 1925, 30. 4. 1928, Slovenj Gradec.

⁷⁷ Družina Frey je živela na naslovu Manhattan Ward 12 v New Yorku. NARA, United States Census, 1910, Emily Frey v gospodinjstvu Huga Freya, Manhattan Ward 12, New York, NY, ZDA; ED 684, fol. 27A, družina 411, NARA mikrofilm T624, FHL mikrofilm 1375039 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/M53V-KPY>, obiskano 6. 7. 2014).

⁷⁸ Indeks SSD ZDA, junij 1983 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VS66-Q35>, obiskano 6. 7. 2014).

⁷⁹ Indeks SSD ZDA, februar 1983 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VS66-Q35>, obiskano 6. 7. 2014).

⁸⁰ Na naslovu 539 W 144th St. Gl. *Trow's general directory*, str. 890.

⁸¹ NARA, United States Census, 1910, Emily Frey v gospodinjstvu Huga Freya, Manhattan Ward 12, New York, NY, ZDA; ED 684, fol. 27A, družina 411, NARA mikrofilm T624, FHL mikrofilm 1375039 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/M53V-KPY>, obiskano 6. 7. 2014).

⁸² Če gre verjeti poznejšemu popisu iz leta 1940, je imela zaključeno srednješolsko izobrazbo. NARA, United States Census, 1940, Melita Kometer v gospodinjstvu Huga Freya, Assembly District 23, Manhattan, New York City, New York, NY, ZDA; ED 31-2119, fol. 8A, družina 152, NARA digita-

Dvorec Pukštajn ob obisku Franceta Steleta v začetku leta 1932 (Fototeka Indok centra, n14272p, foto: France Stele).

Nemčijo, Francijo, Belgijo in na Nizozemsko.⁸⁹ Na poslovnih poteh se mu je občasno pridružila tudi soproga Melita, čeprav ni nedvoumno potrjeno, da bi že pred smrtjo Hansa Kometra kdaj obiskala Pukštajn.⁹⁰ Eduardova kariera se je razvijala dovolj uspešno, da se je v začetku leta 1920 osamosvojil. Začel je delovati kot samostojni trgovski posrednik z mednarodnima izpostavamama v Amsterdamu in Berlinu. Kljub temu je še naprej vzdrževal tesne stike z nekdanjimi delodajalci.⁹¹

Od evforije do gospodarskega zloma

Kmalu po novici o dedovanju sta zakonca Feldmann pripotovala na Pukštajn. Zdi se, da se je to zgodilo že proti koncu leta 1925, spremljal pa ju je tudi Artur. Februarja 1926 so se vsi trije vrnili v New York – po vsej verjetnosti zato, da bi Feldmannova uredila preostale domače obveznosti, preden sta se trajno odselila na Koroško.⁹²

Čeprav njuna dotedanja pot ni imela prav veliko skupnega z življenjskim slogom tradicionalnega srednjeevropskega plemstva, sta Melita in Eduard navdušeno sprejela možnost, da nasledita pokojnega barona Hansa na pukštajnski posesti. Le predstavljamo si lahko, kakšno zanimanje je prihod eksotičnih »Američanov« vzbujal med koroškimi domačini. A tudi Feldmannova se nista obotavljala postavljati s svojim imenitnim položajem – nenazadnje omenimo, da se je Eduard v uradni komunikaciji na Slovenskem nenehno naslavljal za doktorja, čeprav je imel zgolj triletno višješolsko izobrazbo.⁹³

Z novima lastnikoma je v dvorcu zavel drugačen veter, predvsem pa je vrvelo od bolj ali manj inovativnih zamisli, kako gospodariti s posestjo. Dogajanje je redno spremljal *Marburger Zeitung*. Ta že konec februarja 1926 poroča o načrtih, da bi na Pukštajnu uredili zasebno radijsko postajo, hkrati pa poroča, da je tamkajšnje veliko gozdno posestvo pridobilo podjetje Ulsach, Hirschler & Sohn in nemudoma začel

⁸⁹ USPA, zvitik 1801, december 1921, dokument št. 107069.

⁹⁰ Ellis Island, 10. 12. 1920, ladja Adriatic na plovbi Southampton–New York, št. 135 (dostop skozi portal www.ellisland.org, obiskano 6. 7. 2014); 27. 1. 1925, ladja Albert Ballin na plovbi Hamburg–New York, št. 126 (dostop skozi portal www.ellisland.org, obiskano 6. 7. 2014).

⁹¹ USPA, zvitik 1801, februar 1920, dokument št. 175973.

⁹² RINS, New York Passenger and Crew Lists, 3795/8618–

8619, fol. 428, 8. 2. 1926, ladja Minnetonka na plovbi London–New York.

⁹³ NARA, United States Census, 1940, Edward D. Feldman, South Central Ave. 1227, Glendale, trakt 403 19-210, Los Angeles, CA, ZDA; NARA digitalizirana objava T627, zvitik 2676 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1971-27792-651-52>, obiskano 6. 7. 2014)

Historistični stenski vodnjak na dvorcu Pukštajn (fototeka Indok centra, n14269p, foto: France Stele).

lo z izsekavanjem.⁹⁴ To je zanimiv pokazatelj prave kapitalske vrednosti posesti na Pukštajnu, saj je prav bogastvo obsežnih okoliških gozdov njegovim lastnikom zagotavljalo temelj finančnih dohodkov.⁹⁵ Seveda pa bi moralo biti prav tako jasno, da lahko velikopotezno izsekavanje bogatih gozdnih površin prinese le kratkoročni zaslužek – oziroma varljivo spodbudo za pretirano drzne podjetniške načrte v letih tik pred izbruhom svetovne gospodarske krize.

Hansova dedinja in njen soprog nato vsaj nekaj časa nista živela v pomanjkanju. Spomladi in poleti 1926 so na Pukštajnu potekala obnovitvena dela.⁹⁶ Morebitnih finančnih težav še ni bilo slutiti. Prej nasprotno, saj sta novopečena graščaka očitno uživala v svoji nepričakovani vlogi. Ko se je Spomeniški urad spomladi 1928 prvič uradno pozanimal o uso-

di Kometrove zbirke starin, sta se ameriška lastnika Pukštajna odzvala nadvse samozavestno – ne le da z dvorca doslej še nista odstranila niti najmanjše reči, tega tudi ne nameravata storiti v prihodnje. Na Pukštajnu sta si namenila urediti stalno bivališče in sta v obnovo posesti že vložila več kot milijon dinarjev. Podedovane premičnine bodo torej ostale na dvorcu, Feldmannova pa bosta zbirko še povečala, saj jo želita dopolniti s številnimi starinami z Dunaja.⁹⁷

Manjkalo ni še bolj ambicioznih podvigov. Melitin soprog Eduard je 20. februarja 1928 v sodelovanju s kemikom dr. Leom Scheichenbauerjem ustanovil podjetje Hellit, d. z. o. z. Namen družbe je bilo trženje sredstev za zatiranje škodljivcev, ki jih je patentiral Scheichenbauer, vendar je že kmalu zabredla v težave. Zato je mariborsko okrožno sodišče julija 1930 sprejelo sklep o likvidaciji podjetja.⁹⁸

Namesto da bi bil neuspešni podvig Eduardu v opomin, se je spoprijel s še bolj tveganim izzivom. Dne 26. junija 1930 je skupaj z ing. Petrom Keršičem, zastopnikom tovarne Fiat, v Mariboru ustanovil Dravsko plovbo, d. z. o. z.⁹⁹ Njuna »paroplovna« družba si je zadala za cilj, da na Dravi zažene rečni promet. Dne 28. junija 1930 je doživela uvodni uspeh, in sicer slovesni krst prve motorne ladje oz. broda z imenom Maribor. Plovilo je vzpostavilo redno linijo med Mariborom in Mariborskim otokom, kakor hitro bi se izkazalo za dovolj dobičkonosno, pa naj bi mu sledila še nova.¹⁰⁰ V času svetovnega gospodarskega zloma so takšna pričakovanja hitro trčila ob usodne ovire, svoje pa so dodale še druge nepredvidene okoliščine. Že jeseni 1930 je zaradi močnega deževja Drava zelo narasla in podršla pristan družbe pri Meljah, kmalu pa bi odnesla celo rečno ladjo.¹⁰¹

Eduardovi podjetniški načrti so zakoncema namesto dobička prinesli zgolj izgubo in nove skrbi. Vprašljivo je tudi, koliko se jima je kot tujcema uspelo prilagoditi podeželskemu življenju koroških graščakov sredi vse mračnejše krize. Gospodarjenje z gozdovi in kmetijskimi zemljišči je zahtevalo različna znanja, ki so bila prišlekoma iz ameriškega vezemesta vse prej kot domača. Kakor koli že, Feldmannova sta z razsipnim življenjem in nespametnimi naložbami potrošila veliko več denarja, kolikor so ga lahko zagotovili prihodki s Pukštajna, zato so njuni dolgovi začeli strmo naraščati.

Sprva sta morda še verjela, da se lahko katastrofo

⁹⁴ *Marburger Zeitung*, 66/48, 28. 2. 1926, str. 4.

⁹⁵ Na to jasno kažejo popisi posestva Pukštajn, specifikacije zemljišč, katastrski izvlečki in drugi sorodni dokumenti, zbrani predvsem v prvi škatli gradiva v PAM. Za konkretno primerjavo omenimo popis zemljišč iz leta 1880, na katerem je navedenih dobrih 26 oralov poljskih površin, 23 oralov travnikov in več kot 183 oralov gozda. Gl. dokumentacijo v SI PAM/1818 Gospoščina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1.

⁹⁶ *Marburger Zeitung*, 66/113, 21. 5. 1926, str. 4; *Marburger Zeitung*, 66/151, 9. 7. 1926, str. 4.

⁹⁷ Indok center, spis 114/1928, št. 3723/3, Dopis srezkega poglavarstva Slovenj Gradec Francetu Steletu, 11. 5. 1928, Slovenj Gradec.

⁹⁸ Podjetje je bilo ustanovljeno z glavnico v višini 40.000 din. SI PAM/0645/001/01311 Hellit, d. z. o. z., Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor (1928–1939).

⁹⁹ SI PAM/0645/001/01343 Dravska plovba, d. z. o. z., Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor (1930–1939). Glavnica podjetja je ob ustanovitvi znašala 100.000 din.

¹⁰⁰ *Mariborer Zeitung*, 70/169, 27. 6. 1930, str. 4.

¹⁰¹ *Deutsche Zeitung*, 55/90, 9. 11. 1930, str. 5.

fe obvarujeta z umnejšim gospodarjenjem. Tako v *Jutru* in *Slovenecu* marca 1931 naletimo na oglas: na Pukštajnu iščejo oskrbnika za »ca. 50 oralov zemlje, sposobnega, ki se razume na poljedelstvo in gozdarstvo, oženjenega in treznega«, poleg tega pa mora obvezno znati nemško.¹⁰² A tudi morebitni blagodejni učinki uspešnega kmetovanja na pukštajnskih posestih niso mogli odložiti uničujočega udarca – 11. novembra 1931 sta Eduard in Melita Feldmann razglasila bankrot.¹⁰³

Pritisk upnikov

V vsega nekaj letih sta Feldmannova nekdanj dobičkonosno gospostvo finančno izčrpala in se znašla v nepovratni spirali posojil. Upnikom ni preostalo drugega, kot da svoje dolgove izterjajo z vsemi mogočimi sredstvi. Težnje pokojnega barona Hansa, ki je skušal družinsko posest trajno zaščititi pred razpadom, so na lepem trčile ob neizprosne razmere go-

»Viteško« orožje na hodniku dvorca (Fototeka NMS, foto: France Stele).

spodarske krize. Njegova trdna stališča o nedeljivosti posesti in zagotavljanju statusa quo so postala zgolj črka na papirju. Za upnike takšna določila oporoke niso bila sprejemljiva, zato so storili vse, da bi jih obšli. Zaradi zaskrbljenosti, da bi se dragocena Hansova zbirka umetnin in starega orožja nenadzorovano razpršila med domače kupce ali celo v tujino, pa se je v kaotični položaj na Pukštajnu vmešal tudi ravnatelj Narodnega muzeja v Ljubljani Josip Mal.¹⁰⁴

Zakonca Feldmann sta s prodajo imetja in nepremičnin odlašala, kolikor je bilo le mogoče. Na vso moč sta si prizadevala z upniki skleniti poravnavo, gotovo tudi zaradi splošno neugodnih gospodarskih razmer. Na vrhuncu velike krize namreč nikakor ni bilo jasno, ali bi s prodajo na dražbi lahko iztržili primerne zneske za tako številno in raznovrstno gradivo, kot so ga hranile pukštajnske sobane.¹⁰⁵

Usoda Pukštajna je več mesecev negotovo kolebala med nasprotujočimi si načrti. Feldmannova sta iskala najrazličnejše poti, kako bi vendarle zbrala denar za poplačilo dolgov. Poskušala sta tudi z delno odprodajo posameznih kosov hišnega inventarja in premičnega imetja.¹⁰⁶ Toda takšni poskusi še zdaleč niso zadostovali za rešitev bankrota. Upravnik stečajne mase, slovenjgraški odvetnik dr. Hinko Schreiner, se je zato zavzemal za veliko javno dražbo, na kateri bi v odkup ponudili raznovrstno premično imetje s Pukštajna.¹⁰⁷

Sprva naj bi na licitacijo prišle le zgodovinsko manj dragocene premičnine Feldmannovih. Kmalu pa je postalo očitno, da na ta način še vedno ne bo mogoče poplačati upnikov. Zato so za 8. avgusta 1932 naznanili začetek velike dražbe, v katero ni bila vključena le hišna oprema, temveč tudi umetnine in starine z izjemo zbirke orožja, ki je zaradi določil Hansove oporoke uživala poseben status.¹⁰⁸

Dražba je na Pukštajnu privabila množico resnih kupcev in radovednih zijal – pa ne zgolj iz bližnje okolice, temveč tudi iz tujine. Na vrhuncu negotovosti, ki jo je prinašala katastrofa svetovnega gospodarstva po borznem zlomu leta 1929, trenutek za dobro prodajo premičnin še zdaleč ni bil idealen. Zgolj modremu posredovanju dr. Josipa Mala in njegovih bližnjih sodelavcev se gre zahvaliti, da je velik del pukštajnskih dragocenosti vendarle prišel v varstvo Narodnega muzeja. S pomočjo razumevajočih deželnih oblasti je namreč Malu uspelo odkupiti vrsto najpomembnejših predmetov iz stare Kometrove zbirke umetnin, umetnoobrnih izdelkov in pohištva.

¹⁰⁴ Arhiv NMS, št. 66/32, Poročilo Josipa Mala Kraljevi bankski upravi, 22. 1. 1932, Ljubljana.

¹⁰⁵ *Deutsche Zeitung*, 57/71, 8. 9. 1932, str. 3.

¹⁰⁶ *Slovenec*, 60/33, 10. 2. 1932, str. 8.

¹⁰⁷ *Jutro*, 13/86, 14. 12. 1932, str. 8; *Slovenec*, 60/85, 14. 4. 1932, str. 7.

¹⁰⁸ *Jutro*, 13/157, 8. 7. 1932, str. 7; 13/177, 31. 7. 1932, str. 20; *Slovenec*, 60/153, 8. 7. 1932, str. 5; 60/173, 31. 7. 1932, str. 18; *Deutsche Zeitung*, 57/61, 4. 8. 1932, str. 4. Gl. tudi *Jutro*, 13/190, 17. 8. 1932, str. 4.

¹⁰² *Jutro*, XII/53, 5. 3. 1931, str. 8; *Slovenec*, LIX/55, 8. 3. 1931, str. 16.

¹⁰³ *Deutsche Zeitung*, 57/71, 8. 9. 1932, str. 3; Arhiv NMS, št. 711/32, Sodba okrajnega sodišča v Slovenj Gradcu, 27. 10. 1932, Ljubljana.

Kometrov maksimiljanski oklep na stalni razstavi Narodnega muzeja v Ljubljani, ok. 1945 (fototeka NMS).

Še večji uspeh je doživel spomladi 1935, ko mu je po izčrpavajočem pravdanju za muzej uspelo brezplačno pridobiti še celotno zbirko starega orožja.¹⁰⁹ Preostalo gradivo, prodano na avgustovski dražbi leta 1932, pa se je žal porazgubilo med neznane kupce, ne da bi za njim ostale dokumentirane sledi.

Usoda Pukštajna

Avgustovska licitacija je upnikom prinesla velik dobiček, a vseeno manj od pričakovanega. Vseh ponujenih predmetov na avgustovskih dražbah niso prodali, zato naj bi prišli na vrsto v bližnji prihodnosti. Navsezadnje pa tudi še ni bilo jasno, kaj se bo po odprodaji premoženja zgodilo s posestvom Pukštajn in pripadajočimi zemljišči.¹¹⁰

Podobno kot je dobrih 80 let pozneje v Sloveniji nadvse aktualno vprašanje (sovražnih) prevzemov gospodarskih družb, problemov »tajkunskega« denarja in nacionalnega interesa, so se mnenja kresala tudi ob prodaji nekdanjega Kometrovega domovanja.

¹⁰⁹ V pričujočem prispevku je usoda premoženja s Pukštajna predstavljena zgolj v zgoščeni obliki. Zaradi določb Hansove pogodbe, zakonodajnih predpisov in zelo vztrajnih prizadevanj dr. Josipa Mala, da bi Hansove starine in umetnine pridobil Narodni muzej, je prišlo do zapletenega sosledja pravnih sporov in intervencij. Osrednji problem je bil usoda zbirke starega orožja, saj te ni bilo dovoljeno izvoziti v tujino niti ne prodati na javni licitaciji. Podrobnejše okoliščine tega dogajanja in končne pridobitve zbirke orožja bodo predstavljene v samostojnem članku.

¹¹⁰ *Deutsche Zeitung*, 57/73, 15. 9. 1932, str. 3.

Časnik *Slovenec* se je 2. oktobra 1932 spraševal, kakšna bo usoda dvorca: »Želeti bi bilo, da pride v slovensko last, še bolje pa v roke države ali banovine, ker bi najbolje služila že po svoji samotni legi za sanatorij živčno bolnih.«¹¹¹ Kar koli si že mislimo o željah javnosti, pa kupca, ki bi bil za Pukštajn v resnici pripravljen izplačati zadovoljivo vsoto, ni bilo preprosto najti.

Datum sodne prodaje dvorca s pripadajočimi plospji, nepremičninami in tudi še nekaterimi zaenkrat neprodanimi premoženji so določili za konec novembra 1932.¹¹² Po uradni cenitvi naj bi vrednost posestva znašala 2.091.291 din, izklicno ceno pa so postavili na komaj 1.394.194 din. Časopisni razglas ob tem poudarja zgodovinski pomen dvorca, »zelo dobro« stanje grajske stavbe, bližino železnice, še posebej pa zdravo, romantično lego, »obkrožen(o) s tihim smrekovim gozdom«. Zato naj bi bila lokacija kot nalašč za dobrodelni zavod ali ustanovo, namenjeno duševno bolnim ali sanatoriju za bolnike s tuberkulozo.¹¹³

Nasprotujočim si mnenjem in načrtom navkljub je zgodba Pukštajna kmalu doživela vsaj začasni epilog. Dvorec, gozdove in pripadajočo posest je za 1.387.000 din – torej še manj od prvotne izklicne

¹¹¹ *Slovenec*, 60/226, 2. 10. 1932, str. 9.

¹¹² Po prvotnem načrtu naj bi dražba potekala 17. oktobra, a so datum pozneje prestavili na 21. *Slovenec*, 60/261, 13. 11. 1932, str. 8; *Mariborer Zeitung*, 72/309, 18. 11. 1932, str. 4.

¹¹³ *Slovenec*, 60/261, 13. 11. 1932, str. 8. Enako željo izraža tudi *Glasiło K.S.K. jednote*, 18/45, 8. 11. 1932, str. 5.

cene – kupil znani podjetnik Petar Teslić iz Siska.¹¹⁴ Dražbe so se menda udeležili tudi zainteresirani kupci iz Maribora, vendar preprosto niso zmogli tekmovati s kapitalom hrvaškega veleindustrialca.¹¹⁵

Skromni preostanki stečajne mase zakoncev Feldmann so se še nekajkrat pojavili na licitacijah. Julija 1935 je dvorec spet postal prizorišče dražbe premičnega imetja in notranje opreme, ki v prejšnjih letih ni našlo kupcev. Tokrat je potekala pod nadzorom novega stečajnega upravitelja, celjskega odvetnika dr. Dragotina Vrečka. Na njej so prodajali »razne starine, graščinsko pohištvo, star auto itd.«.¹¹⁶ Usoda dvorca in posesti pa je bila odtlej nedvoumno v tujih rokah.

Zal tudi novemu lastniku Pukštajna ni uspelo zapustiti trajnejšega pečata. Neposredno po prodaji nepremičnin so v začetku decembra 1932 za njegovega upravitelja imenovali majorja Franja Prettnerja.¹¹⁷ S Teslićevo smrtjo januarja 1936 se je spet odprlo vprašanje, kdo bo gospodaril na Pukštajnu. Teslićeva sinova svojemu očetu nista bila dorasla ne po politični spretnosti ne poslovnem čutu. Preglavice jima je povzročalo že vodenje podjetij v domačem Sisku, kaj šele skrb za oddaljeni dvorec in gozdno posest.¹¹⁸

Oktober 1936 je Franjo Prettner posestvo Pukštajn že ponujal na trgu. Časopisni oglasi spet opjevajo bolj ali manj enake značilnosti posestva kot že tisti izpred štirih let – čudovito lego dvorca in zaključene celote 223 oralov, večinoma 30- do 80-letnega jelovega gozda, primerne za sečnjo. Gospodarskih poslopij je bilo tudi v tem času še dovolj za različne kmetijske dejavnosti. V neposredni bližini dvorca sta bili postavljeni dve stanovanji »za ekonomski personal, betonirane staje za 12 glav, svinjaki za 40 glav, gospodarska kuhinja, zgrajba za 20 vagonov sena in 2 mali leseni hiši za gozdne delavce. Razen tega velika garaža, pralnica s krušno pečjo, stanovanje za soferje in vrtnarje.« Zamisli o sanatoriju ali zdravilišču so bile še vedno žive, je pa Prettner dodal, da bi bilo na Pukštajnu mogoče urediti vse od letovišča do šole ali samostana. Ključna razlika v primerjavi z dražbo jeseni 1932 je bila vsaj ta, da je bilo posestvo ob ponovni prodaji neobremenjeno in zavarovano.¹¹⁹

Bolj ko so se na Pukštajnu izmenjevali lastniki in zamisli, kaj početi s posestvom, bolj očitno je postajalo, da si posest od smrti Hansa Kometa ne bo nikoli več opomogla. Konec leta 1936 so oblasti sklenile, da

bodo na dvorcu začasno uredile prostore okrajnega glavarstva.¹²⁰ Novembra 1938 je velik del gozdnega zemljišča, pripadajočega k dvorcu, kot odškodnino za škodo pri splavarjenju po Dravi pridobil dravograjski trgovec z lesom Janez Veržun.¹²¹ Stečajnega postopka Melite Feldmann pa s tem še ni bilo konec. Kot potrjuje obvestilo, objavljeno v *Marburger Zeitung*, se je nadaljeval še leta 1943, in sicer pod vodstvom celjskega odvetnika dr. Walterja Riebla.¹²²

Nazaj v Ameriko

Nesrečni bankrot je globoko zaznamoval tudi osebno življenje Feldmannovih. Ob neslavnem koncu Eduardovih podjetniških načrtov je Okrožno sodišče Maribor v družbah Hellit in Dravska plovba začelo z likvidacijo. Toda postopek se je zelo zavlekel, saj Eduard zaradi stečaja ni bil sposoben poravnati računov. V brezizhodnem položaju je pred upniki preprosto »izginil« – oziroma pobegnil v Ameriko –, sodišču pa ni preostalo drugega, kot da njegovi družbi leta 1939 končno izbrišo iz registra.¹²³

Prepuščena lastni usodi se je Melita po izgubi dvorca začasno preselila v Dravograd, kjer je najela stanovanjsko hišo.¹²⁴ Leta 1933 jo je med potovanjem v Evropo po vsej verjetnosti obiskal tudi sin Artur. Na Koroškem pa ni mogel prav dolgo ostati, saj se je avgusta vrnil v New York.¹²⁵ V vsakem primeru si je morala Melita priznati, da je pukštajnske avanture resnično konec. Da bi si še kdaj povrnila izgubljeno družinsko posest, je bilo v danih razmerah nerealno pričakovati. Preostanek njenega bivanja v Dravogradu pa je bil sploh vse prej kot prijeten, saj je morala od blizu spremljati negotovo usodo Pukštajna in prisostvovati pri mučnem reševanju stečaja.

1. februarja 1934 se je Melita v Bremnu vkrcala na parnik in odpotovala v New York.¹²⁶ Arhivski viri

¹²⁰ *Mariborer Zeitung*, 76/259, 11. 11. 1936, str. 4.

¹²¹ *Mariborer Zeitung*, 78/259, 15. 11. 1938, str. 5.

¹²² *Marburger Zeitung*, 83/315, 11. 11. 1943, str. 5.

¹²³ SI PAM/ 0645/001/01311 Hellit, d. z. o. z., Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor (1928–1939); SI PAM/0645/001/01343 Dravska plovba, d. z. o. z., Maribor: spis trgovskega registra pri Okrožnem sodišču Maribor (1930–1939).

¹²⁴ Ustne informacije Jožeta Kramerja, julij 2014.

¹²⁵ Ne brez zapletov, saj bi moral odpluti v Združene države Amerike že 2. avgusta, vendar je zamudil odhod svojega parnika iz Cherbourga. Od tam je odpotoval šele devet dni pozneje s parnikom Columbus. V New Yorku je bival v materinem stanovanju na 171. ulici. RINS, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957, T715, film 5366, NFL mikrofilm 1757104, Arthur Kometer, 1933 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/24VQ-G8L>, obiskano 6. 7. 2014); RINS, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957, T715, film 5372, NFL mikrofilm 1757110, Arthur T. Kometer, 1933 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/24V7-ZHF>, obiskano 6. 7. 2014).

¹²⁶ RINS, New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957, T715, film 5448, NFL mikrofilm 1757186, Melita Feldmann-Kometer, 1934 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/24N5-1FC>, obiskano 6. 7. 2014); Staatsarchiv Bre-

¹¹⁴ O Tesliću in njegovi karieri gospodarstvenika, tesno vpletene v državno politiko, gl. Kolar-Dimitrijević, *Društveno-ekonomski razvoj*, zlasti str. 275, 279.

¹¹⁵ *Slovenec*, 60/270, 24. 11. 1932, str. 5; *Deutsche Zeitung*, 57/94, 27. 11. 1932, str. 6.

¹¹⁶ *Slovenec*, 58/162, 18. 7. 1935, str. 7.

¹¹⁷ *Mariborer Zeitung*, 72/327, 7. 12. 1932, str. 4. Prettner, član znane družine iz Karlovca, je bil v tem času tudi župan Siska, dokler ni leta 1937 izgubil tega položaja, ker mu ni uspelo najti odgovora na izzive velike gospodarske krize. Gl. Kolar-Dimitrijević, *Društveno-ekonomski razvoj*, str. 280–281.

¹¹⁸ Kolar-Dimitrijević, *Društveno-ekonomski razvoj*, str. 283.

¹¹⁹ *Jutro*, 17/239, 15. 10. 1936, str. 8; *Slovenec*, 64/240, 18. 10. 1936, str. 20.

Dvorec Pukštajn julija 2014 (Foto: Tomaž Lazar).

ne kažejo, da bi se po tem datumu še vračala na Pukštajn. Četudi se je to morebiti še kdaj zgodilo, je šlo kvečjemu za kratkotrajen obisk. V letih 1935–1940 je namreč dokumentirano bivala pri krušnem očetu Hugu Freyu na Manhattnu in skupaj z neporočenim sinom Arturjem – njena mati Emilija je bila tedaj že pokojna.¹²⁷

Za nesojeno graščakinjo Pukštajna je vrnitev v New York gotovo pomenila osebni poraz. Namesto življenja v razkošnem dvorcu se je morala privaditi realnosti gospodinjstva Freyevih, na katerega je uničujoče vplivala gospodarska kriza. Časi, ko so si lahko privoščili domačo služinčad, so minili. Zamenjala sta jo podnajemnika, ki sta s svojimi plačili zagotavljala bolj ali manj edini redni prihodek Freyevih. Melita si ni poiskala zaposlitve, njen srednješolsko izobraženi sin Artur pa je bil kot nekdanji šofer v tovarni že vrsto let brezposeln in je zaman skušal najti službo.¹²⁸

Čprav se Melita ni uradno ločila od soproga, ni jasno, ali sta po prihodu v Ameriko še kdaj živela skupaj. Eduard se je po nenadnem »izginotju« s Pukštajna vrnil v New York, kjer je bival še leta 1935. Toda po vsem, kar se je zgodilo, njegov zakon z Melito ni mogel obstati. Zato se je Eduard odselil povsem na drugi

konec Združenih držav, v Kalifornijo. V letu 1940 je živel sam v stanovanju v Glendalu. Kljub krčevitemu pomanjkanju služb mu je uspelo najti razmeroma dobro plačano delo v kemičnem laboratoriju.¹²⁹

Po viharjih druge svetovne vojne je nesojena baronica Melita umrla 21. novembra 1957 v New Yorku.¹³⁰ Mož Eduard jo je preživel še za več desetletij in dočakal presenetljivo starost – avgusta 1982 je umrl v Stantonu v Kaliforniji.¹³¹ V istem času sta preminila tudi Melitina otroka – Isolde Mae februarja 1982 v Rocklandu v zvezni državi New York,¹³² Artur pa junija naslednje leto v New Yorku.¹³³ Ali je kdo od njiju zapustil še živče potomce, zaenkrat ni znano.¹³⁴

Pukštajn na poti v 21. stoletje

Ob vsaki menjavi lastnika oziroma upravitelja je stari dom baronov Kometrov prizadel takšen ali dru-

men, Bremer Passagierlisten, AIII15 – 1. 2.1934_N, fol. 1.
¹²⁷ Na naslovu Assembly District 23, Manhattan. Nepremičnina na 171. ulici očitno ni več posedovala. Emilija Frey je preminila v tridesetih letih 20. stoletja. Nazadnje je omenjena v popisu iz leta 1930, v naslednjem iz leta 1940 pa ne več. NARA, United States Census, 1930, Emily Frey v gospodinjstvu Huga Freya, Manhattan (okrožja 1001– 1249), New York, NY, ZDA; ED 1087, fol. 7A, družina 118, NARA mikrofilm T626, zvitek 1579 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/X4PS-ZZH>), obiskano 6. 7. 2014).

¹²⁸ NARA, United States Census, 1940, Melita Kometer v gospodinjstvu Huga Freya, Assembly District 23, Manhattan, New York City, NY, ZDA; ED 31-2119, fol. 8A, družina 152, NARA mikrofilm T627, zvitek 2676 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/K3YT-YMY>), obiskano 6. 7. 2014).

¹²⁹ NARA, United States Census, 1940, Edward D. Feldman, South Central Ave. 1227, Glendale, trakt 403 19-210, Los Angeles, CA, ZDA; NARA digitalizirana objava T627, zvitek 2676 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.3.1/TH-1971-27792-651-52>), obiskano 6. 7. 2014).

¹³⁰ NYSHD Genealogical Research Death Index, 1957–1963, Melita K. Feldman, 1957 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/2CHY-XSZ>), obiskano 6. 7. 2014).

¹³¹ DPHS, California, Death Index, 1940–1997, Edward Feldman, 16. 8. 1982 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VGYR-MZ9>), obiskano 6. 7. 2014); USSSA, Death Master File, avgust 1982 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/JB38-7J8>), obiskano 6. 7. 2014).

¹³² USSSA, Death Master File, februar 1982 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VMKF-SPL>), obiskano 6. 7. 2014).

¹³³ USSSA, Death Master File, junij 1983 (<https://familysearch.org/pal:/MM9.1.1/VS66-Q35>), obiskano 6. 7. 2014).

¹³⁴ Zanimivo je, da se je Isolde v zadnjih letih pred smrtjo podpisovala s priimkom Kometer. To bi lahko nakazovalo, da je njen zakon z Royem Middlebrookom predčasno razpadel. Po drugi strani je isti priimek po materi obdržal tudi njen brat Artur – morda v znak spomina na baronsko preteklost svojega rodu.

gačen udarec. Njihov nekdanji kapital in zemljišča so naglo kopneli, novi lastniki pa so kazali vse manj zanimanja za gospodarjenje na nekoč zaključenem, ekonomsko uspešnem posestvu.

Med drugo svetovno vojno je bila na dvorcu nameščena nemška posadka, po letu 1945 pa so oblasti dvorec preuredile v vojašnico Jugoslovanske ljudske armade. Pukštajn je bil le ena od številnih grajskih stavb, ki jih je v dobi socializma doletela takšna sprememba namembnosti v »javno« korist. Gradbeni posegi, ki so temu sledili, so spremenili notranjo ureditev dvorca skoraj do neprepoznavnosti, nekoč lepo urejeni vrtovi in parkovne površine ob dvorcu pa so postali vojaški poligon.¹³⁵

Posebej korenito je stavbo zaznamovala obsežna prenova v letu 1989, ki so jo izvedli po naročilu Jugoslovanske ljudske armade. V tem času so zidove temeljito utrdili z železobetonskimi konstrukcijami. Da bi zagotovili dodatne uporabne prostore, so stropne v prvem nadstropju znižali in dvorec nekoliko nadzidali, povišali stopnišče v mansardo in v njej uredili nove pisarne. Veliko površin so namenili tudi sanitarijam za številno vojaško osebje, nastanjeno v dvorcu. Ti posegi so neizogibno degradirali podobo impozantne zgradbe, ki so jo vse od konca druge svetovne vojne postopoma prezidavali v vojaški objekt. Posebej ob-

Na novo opremljena soba v nadstropju z rekonstruirano stropno štukaturo (Foto: Tomaž Lazar).

žalovanja vredno je dejstvo, da se zaradi gradbenih posegov Jugoslovanske ljudske armade od prvotne notranje opreme iz časa Kometrov ni ohranilo tako rekoč nič. Izginili so celo opaži, stensko okrasje, umetelno pozidane historistične peči in drugi stavbeni elementi. Edini preostanek nekdanje ureditve dvorca so tri rekonstruirane stropne štukature, izdelane leta 1989 – čeprav so največjo med njimi umestili na povsem novo lokacijo na stropu mansarde.¹³⁶

Kot eden od ključnih vojaških objektov Jugoslovanske ljudske armade na Koroškem je Pukštajn odigral strateško vlogo še v času osamosvojitvene vojne leta 1991. Po njej je stavba pripadla slovenskim oboženim silam, dokler je ni leta 2008 prevzela občina Dravograd. Danes z njo upravlja Javni zavod Dravit, ki skrbi za vzdrževanje dvorca in izvajanje raznovrstnih dejavnosti – od organiziranja prireditev in poroč do turistične ponudbe in zagotavljanja prenočišč. Čeprav je notranost dvorca v veliki meri nepovratno spremenjena, je sanacija objekta in bližnje kapele v zadnjih letih popravila vsaj zunanji videz nekdanjega baronskega domovanja, ki ga je od zadnje prenove v letu 1989 tudi že načel zob časa.

Po zaslugi sodobnega zanosa in skrbi za varovanje kulturne dediščine je središče nekdanjega gospostva vsaj zaenkrat zaščiteno pred propadom. Tako se približuje tistemu, kar je nekoč že bilo – goriščna točka lokalnega življenja na robu koroških gozdov. Veliko manj mila pa je bila usoda spominu na njegove zadnje plemiške lastnike. Zgodba rodbine Kometer, kot jo kaže pričujoči oris, v marsičem razkriva značilne podobe zadnjega stoletja habsburške monarhije. Dojemamo jo lahko na različne načine – celo izrazito negativno, kot primer častihlepnih povzpeticov, ki jim denar ni bil dovolj, zato so se po sumljivih poteh dokopali vse do baronskega naslova. Če pa se nanjo ozremo nekoliko bolj prizanesljivo, v baronih z dvomljivim poreklom vendarle lahko prepoznamo družino, ki je v svojem okolju zapustila tudi bolj pozitivne in trajne sledi.

Čeprav Kometrom s Pukštajna ni bilo nikoli namenjeno poseči zares visoko v aktualno politično ali družbeno življenje, so slovensko kulturno dediščino obogatili precej bolj od marsikaterega drugega, uglednejšega in bolj prepoznavnega rodu svojega časa. Dolgujemo jim kakovostno arhitekturo pukštajnskega dvorca, ki se je iz skromnega podeželskega plemiškega bivališča razvil v zanimiv primer historizma na Slovenskem. Bržkone še pomembnejši doprinos pa so prispevali kot zbiratelji starin. Posebej zadnjemu baronu Hansu je uspelo z neutrudnimi prizadevanji ustvariti dragoceno zbirko starin in likovnih del, ki je – čeprav mimo njegovih želj in pričakovanj – pomembno prispevala h krepitvi slovenskih nacionalnih muzejskih fondov.

Morda lahko tu predstavljena zgodovina v javno-

¹³⁵ Flis, *Obuditev parka*, str. 2, 12–13; ustne informacije Jožeta Kramerja, julij 2014.

¹³⁶ Ustne informacije Jožeta Kramerja, julij 2014.

*Nekdanja »viteška sobana« Hansa Kometra je danes predelana v večjo dvorano za slovesne prireditve
(Foto: Tomaž Lazar).*

sti skoraj neznane družine izumrle Kometre vendarle iztrga zgodovinski pozabi in pripomore k nadaljnjim raziskavam. V času, ko ponovno odkrivamo zanimivo preteklost svojega plemiškega stanu, zlasti mlajših in manj znanih rodbin, naj doda kamenček v mozaik slovenskega zgodovinopisja plemstva v novem veku. Predvsem pa naj opozori na mecensko in zbirateljsko dejavnost zadnjega barona s Pukštajna, ki ji bomo v prihodnosti posvetili poseben prispevek.

Zahvala

V teku raziskovanja marsikdaj zelo skrivnostne zgodovine Kometrov bi mnoga vprašanja ostala brez odgovora, če s svojim znanjem ne bi prijazno pripomogla vrsta sodelavcev. Vsem iskrena hvala – dr. Mihi Preinfalku za vsestranske napotke pri iskanju virov, dragocena opozorila in zbiranje strokovne literature, mag. Nataši Nemeček za pomoč pri pregledovanju in kopiranju obsežnega gradiva iz arhiva Narodnega muzeja Slovenije, Barbari Žabota za skenirano gradivo Lazarinijeve genealoške zbirke iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Mojci Horvat za izčrpno pomoč pri iskanju virov v fondih Pokrajinskega arhiva Maribor, Metki Košir za posredovanje dokumentacije Indok centra, dr. Igorju Šapaču za koristne nasvete in diskusijo, Jožetu Kramerju za gostoljubni sprejem na Pukštajnu in številne zanimive podatke.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

Arhiv NMS – Arhiv Narodnega muzeja Slovenije, Ljubljana

Arhivske mape za leta 1931–1935

CCCC – Cook County Courthouse, Chicago, Illinois
Referenca 4969, FHL mikrofilm 1287815

DPHS – Department of Public Health Services, Sacramento
California, Death Index, 1940–1997 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

Indok center – Ministrstvo za kulturo, Informacijsko-dokumentacijski center za dediščino, Ljubljana

NARA – National Archives and Records Administration, Washington
United States Census, 1910, NARA mikrofilm T624, FHL mikrofilm 1375039 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)
United States Census, 1920, NARA mikrofilm T625, FHL mikrofilm 1821082 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)
United States Census, 1920, NARA mikrofilm T625, FHL mikrofilm 1821226 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)
United States Census, 1930, NARA mikrofilm T626, zvitek 1579 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)
United States Census, 1940, NARA digitalizirana objava T627, zvitek 2676 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

NYCUS – New York County, US

New York County Marriages, 1908–1935, B 334, FHL mikrofilm 829656 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

NYS – New York State Archives, Albany

State Population Census Schedules, 1915 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

NYSHD – New York State Health Department, New York

Genealogical Research Death Index, 1957–1963 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

PAM – Pokrajinski arhiv Maribor

SI PAM/0001 Zbirka listin (1246–1869)
SI PAM/0645 Okrožno sodišče Maribor 1898–1941 (1862–1955)
SI PAM/1818 Gosposčina Puhenštajn 1235–1917, fasc. 1–3

RINS – Records of the Immigration and Naturalization Service, New York

New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1927 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)
New York Passenger and Crew Lists, 1909, 1925–1957 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

Staatsarchiv Bremen

Bremer Passagierlisten, AIII15

USPA – United States Passport Applications, 1795–1925 (M1490)

Passport Applications, 2. 1. 1906–31. 3. 1925, zvitok 1801 (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

USSSA – United States Social Security Administration

Death Master File, database, Alexandria, Virginia: National Technical Information Service (dostop skozi portal <https://familysearch.org>, obiskano 6. 7. 2014)

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana

SI ZAL LJU/0340, Lazarinijeva genealoška zbirka, škatla VII (C–K), družina Kometer.

ELEKTRONSKI VIRI

Ellis Island, elektronska baza podatkov. (<http://www.ellisland.org/>)

Familysearch.org, spletni portal. (<https://familysearch.org>)

ČASOPISI

Cillier Zeitung, 1924.

Deutsche Wacht, 1914.

Deutsche Zeitung, 1930, 1932.

Domovina, 1925.

Glasilo K.S.K. jednote, 1932.

Jutro, 1925, 1932, 1936.

Marburger Zeitung, 1924, 1925, 1926, 1943.

Mariborer Zeitung, 1930, 1932, 1936, 1938.

Slovenec, 1932, 1936.

The Boston Daily Globe, 1883.

The New York Times, 1883.

OBJAVLJENI VIRI IN LITERATURA

Flis, Kaja: *Obuditev parka ob dvorcu Bukovje pri Dravogradu* (diplomsko delo). Ljubljana: Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani, 2012.

Gober, Josef: Strassen und Gassen in Weissenbach, Fortsetzung. *Die Gemeindestube, Mitteilungsblatt der Marktgemeinde Weissenbach*, 30. 4. 2010, str. 16.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 4. Gotha: Justus Perthes, 1854.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser 91. Gotha: Justus Perthes, 1941.

Horvat, Jasna: Dr. Josip Mal in njegov »trajen spomenik v Narodnem muzeju«. *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč* (ur. Maja Lozar Štancar). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2010.

Jakič, Ivan: *Vsi slovenski gradovi: leksikon slovenske grajske zapuščine*. Ljubljana: DZS, 1997.

Kemperl, Metoda: *Korpus poznobaročne sakralne arhitekture na slovenskem Stajerskem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, 2007.

Kolar-Dimitrijević, Mira: Društveno-ekonomski razvoj Siska 1919–1941. godine. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 27, 1994, str. 271–288.

Komelj, Ivan: Grad kot spomeniškoarstveni problem v času med obema vojnama. *Varstvo spomenikov*, XXV, 1983, str. 13–38.

Kometer, Franz Michael: Hat die Familie Kometer auf Seltenheim und auf Puchenstein Anspruch auf Prädikat und Wappen? *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft »Adler«*, IX/59, št. 539, november 1925, str. 309–315.

Kometer, Franz Michael: Richtigstellungen und Nachträge zum Artikel »Kometer« in Nr. 539. V: *Monatsblatt der heraldischen Gesellschaft »Adler«*, X/3–4, št. 543–544, marec–april 1926, str. 45–46.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana: Zveza za tujski promet za Slovenijo, 1937.

Mitteilungen der Kais. Königl. Geographischen Gesellschaft in Wien, XLIX/3–4, maj 1906.

Mlinarič, Jože: Gosposčina Puhenštajn pri Dravogradu do okoli leta 1600. *Kronika*, XXIII/3, 1975, str. 153–160.

- Real estate record and builder's guide* 86/2228. New York: F. W. Dodge Corp.
- Stadler, Gerhard A.: *Das industrielle Erbe Niederösterreichs. Geschichte – Technik – Architektur*. Wien, Köln, Weimar: Bohlau, 2006.
- Statistik der Volkswirtschaft in Nieder-Österreich 1855–1866*, I. Wien: Handels- und Gewerbekammer in Wien, 1866.
- Stopar, Ivan: *Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji 4. Med Solčavskim in Kobanskim*. – Ljubljana: Vi-harnik, 1993.
- Stridsberg, Gusti: *Mojih pet življenj*. Maribor: Založba Obzorja, 1983.
- Trow's General Directory of the Boroughs of Manhattan and Bronx, City of New York, CXIX*, 1906. New York: Trow Directory printing and bookbinding company.
- Zenker, Joseph: *Pantheon. Adressbuch der Kunst- und Antiquitäten-Sammler und -Händler, Bibliotheken, Archive, Museen, Kunst-, Altertums- und Geschichtsvereine, Bücherliebhaber, Numismatiker*. Eßlingen a.N.: Paul Neff Verlag, 1914.

S U M M A R Y

The Pukštajn seigniory and the Kometer family: entrepreneurs, barons, patrons, collectors of antiquities

The Pukštajn (Puchenstein) Castle near Dravograd was, at least from the early 13th century, the centre of the homonymous seigniory on the Drava River. The medieval fortification remained the seigniorial seat until the devastating fire in 1706, when it was ultimately abandoned. Its function was assumed by the much more comfortable mansion in the valley that stood directly under the ruins of the old castle.

The last major chapter in the history of Pukštajn was written by the noble Kometer family, who presided over the area from 1817 until the death of the last male member of the family, Baron Hans Kometer, in 1925. Following the bankruptcy of Hans's heir Melita Feldmann the once thriving seigniory with its mansion and rich furnishings was fragmented in a whirlwind of auctions and protracted judicial proceedings that started in 1932.

Surprisingly little is known today about the baronial family of Kometer, and they have also been largely overlooked by Slovenian historiography, with

extremely few contemporary publications and encyclopaedic works conveying any information about the family. Recent research show that the last masters of Pukštajn were in fact not the members of the then already extinct line of the Bavarian-Austrian baronial family Kometer zu Trübein. Their ancestors may only be traced back to Simon Kometer (1735–1793), a Carinthian weaver of humble social standing. His son Georg (1777–1836) continued the economic rise of the family as a successful steward and entrepreneur and in 1817 acquired the Pukštajn seigniory by way of a purchase and exchange contract.

Georg's sons felt the need to crown the increasingly reputable position of their family with a noble title. Especially successful in these endeavours was the firstborn Johann Baptist (1803–1880), who in 1848 – also by forging his documents – secured the family the title of state barons. After his father's death, he took control over Pukštajn, while his younger brother Georg Bartholomäus Joseph (*1805) took up residence at the Seltenheim mansion near Klagenfurt/Celovec and thus initiated a new family branch.

Johann Baptist was succeeded by his sons Hans Karl (1850–1925) and Georg Arthur (*1851). The younger Georg Arthur moved to the United States of America over the domestic dispute with his family, never to return to his home country again. Thus, the Pukštajn baronial line ended with Hans, a passionate antiquities collector and amateur historian. Towards the end of the 19th century, Hans successfully completed the thorough renaissance-baroque renovation of the Pukštajn Castle, where he arranged a private museum with one of the most valuable collections of antiquities and art works of his time. He was an especially esteemed for his collection and knowledge of old weapons.

After Hans's death, the estate was inherited by his niece Melita (1881–1957). She and her husband Eduard Feldmann moved to Pukštajn with ambitious plans. During the financial crisis of 1929, however, the new owners of the estate were soon compelled to file for bankruptcy. In 1932, the precious antiquities and movable furnishings of the mansion ended up in a major auction, where at least the most essential and valuable materials were bought by the National Museum Ljubljana. In 1935, following a long judicial proceeding, the museum finally managed to obtain the entire Kometer's collection of old weapons.

The Pukštajn estate never fully recovered. It exchanged a number of owners. After the Second World War, the castle building was converted into military barracks. Recently, the Pukštajn mansion underwent complete restoration that restored at least part of its former representative appearance.